

TÜRKİYE'DE AİLE:

**HAYALLER
VE
GERÇEKLER**

HAVLE
KADIN DERNEĞİ

havle

Hollanda Kraliyeti

TÜRKİYE'DE AİLE:
**HAYALLER VE
GERÇEKLER**

HAVLE KADIN DERNEĞİ

Araştırma Dönemi: Mayıs-Aralık 2022

ZFA Araştırma

Araştırma Dönemi: Mayıs-Aralık 2022

Araştırma Koordinatörü:

Dr. Feyza Akınerdem

Saha Süpervizörü:

Prof. Nükhet Sirman

Araştırma Ekibi:

Ayşe Kudra Akdeniz

Burcu Kalpaklıoğlu

Büşra Kılıç

Damla Barın

İlke Cambazoğlu

Hümevra Dinçer

Sena Arslan

Veri Yönetimi:

Ayşe Kudra Akdeniz

Rapor:

Prof. Nükhet Sirman

Hümevra Dinçer

Büşra Kılıç

şehide Zehra Keleş

Rümevsa Çamdereli

Grafik Tasarım:

Gökçe Ç. Bülbül

© Tüm hakları saklıdır. Bu yayının herhangi bir bölümü Havle Kadın Derneği'nin izni olmadan hiçbir elektronik veya mekanik formatta ve araçla (kayıt, bilgi depolama vb.) çoğaltılamaz. Temmuz, 2023.

Bu yayının Hollanda Büyükelçiliği Matra Programı desteğiyle yürütölen bir proje kapsamında hazırlanmıştır. Bu yayının içeriğinden yalnızca Havle Kadın Derneği sorumlu olup herhangi bir şekilde Hollanda Büyükelçiliği'nin görüşlerini yansıtmamaktadır.

**Ayakları kadınların gerçekliğine,
menfaatine ve arzularına basan,
Ailenin kapladığı yere rağmen
kadınların hayatlarında kendine
yer açabilen,
Duyan ve duyulabilen bir
feminist politika umuduyla.**

Havle Kadın Derneği

ÖNSÖZ:	7
1. GİRİŞ	8
2. METOT	9
3. KADINLAR	11
3.1. Kadınların Aile Tarifi/ Hayallerde Aile	11
3.2. Arzular, Hayaller ve Gerçekler	14
3.3. Şikayet	17
3.4. Ailede Sorun Nerede?	19
3.5. Değişim ve Çözüm Önerileri	27
3.6. Değerlendirme	30
4. KURUMLAR	32
4.1. Kurumların Çalışma Alanı	32
4.1.1. Aile Odaklı Çalışan Kurumlar	34
4.1.2. Kadın Odaklı Çalışan Kurumlar	35
4.1.3. Cinsellik Odaklı Çalışan Kurumlar	37
4.1.4. Siyaset Odaklı Çalışan Kurumlar	38
4.2. Kurumların Aile Yaklaşımı	40
4.2.1. Aile Odaklı Çalışan Kurumlar	41
4.2.2. Kadın Odaklı Çalışan Kurumlar	45
4.2.3. Cinsellik Odaklı Çalışan Kurumlar	50
4.2.4. Siyaset Odaklı Çalışan Kurumlar	55
4.3 Ailede Sorun	59
4.4 Aile Birey İlişkileri	62
4.5 Sosyal Politika	70
4.6 Değişim	78
4.7 Değerlendirme	89
5. SONUÇ	91
SONSÖZ:	92

ÖNSÖZ:

Havle Kadın Derneği, kurulduğu günden bu yana kadınların toplumsal meselelere dair hikayelerinin, mücadelelerinin ve çözümlerinin feminizm içerisinde görünürlüğünün güçlendirilmesi ve bu sayede feminist politikanın daha kalıcı etki bırakması amacıyla farklı araçlarla söz üretmeyi önemsiyor. Buradan hareketle halihazırda feminist hareketin gündemine almış olduğu ya da mücadele ettiği onlarca alan içerisinde gündemine almaya vaktinin yetmediği farklı konuları ele alıyor. Bu konulara dair farklı toplumsal bakış açılarını özelde de Müslüman kadınların bakış açısını da gözeterak araştırmalar tasarlıyor, uyguluyor.

Bu raporda sonuçlarını paylaştığımız araştırma da tam bu motivasyondan hareketle gerçekleştirildi. Bir süredir aile ve kadın kavramlarının birbirine “düşman” pozisyonlarda konumlandırıldığını görüyoruz. Örneğin, üniversitelerin Kadın Araştırma Merkezleri’nin adı “Aile Araştırma Merkezi” olarak değişiyor, farklı siyasi partiler güncel adı Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı olan bakanlığın ismini “Kadın Bakanlığı” veya “Kadın, Aile ve Çocuk Bakanlığı” olarak değiştireceğini taahhüt ediyor, toplumsal cinsiyet eşitliğine dair konuşulan tüm düzenlemelere “ailenin korunması” gündemi eşlik ediyor. Kadın kimliğinin kurumsal ve kamusal tartışmalardaki görünürlüğüne yapılan saldırılar, feminist hareketin tepkisine neden oluyor.

Tüm bunlar olurken, bizler feminist bir derneğin üyeleri olsak da aile kavramının toplumsal cinsiyet politikaları açısından farklı bir “büyüsü” olduğunu görüyor, tartışıyorduk. Tam bu noktada, aile kavramının farklı toplumsal kesimler ve farklı toplumsal cinsiyet politikaları güden sivil toplum kuruluşları için ne anlama geldiğini araştırmak, analiz etmek ve bu analizi başta feminist dostlarımız olmak üzere toplumsal cinsiyet politikaları alanına ilgi duyan herkesle paylaşmak istedik. Sizleri ikiliklerin ötesinde konuşabildiğimiz ve farklılıkların görünür olduğu bir Türkiye umuduyla bu raporu okumaya, birlikte düşünmeye ve sizde uyandırdıklarını bizimle paylaşmaya davet ediyoruz.

HAVLE KADIN DERNEĞİ

TÜRKİYE'DE AİLE: HAYALLER VE GERÇEKLER

1. GİRİŞ

Bu proje kadınlar ve hak temelli kadın sivil toplum kuruluşlarının aile-ye ilişkin görüşlerini öğrenmek ve sınıflandırmayı amaçlamıştır. Türkiye'de aile hem siyasetin hem de sosyal politikaların merkezinde olan bir kurum olagelmıştır. Ailenin ne olduğuna ilişkin görüşler toplum içinde çok çeşitlidir. Bu proje de aileye dair bu çeşitli hakim söylemlerin hem kadınlar hem de kurumlar perspektifinden izini sürmektedir.

Hem toplum bilimlerde hem siyasal ve gündelik söylemlerde ailenin ne olduğuna ilişkin görüşler daha çok ailenin ne olması gerektiğini göstermektedir. Bu anlamda aile konusunda yapılan araştırmalar ailenin ne olduğundan çok aileye ilişkin ideolojik yaklaşımları yansıtmaktadır. Bütün bu farklı söylemler ailenin toplumda hem işlevsel, hem kültürel hem de duygusal açıdan ne kadar merkezi bir konumda olduğunu göstermektedir. Türkiye coğrafyasında aile öteden beri toplum yapısının temel taşı oluşturmuştur. Aile bir yönetme biçimi, yasa kaynağı, toplumsal cinsiyet düzenleyicisi, bir araç olagelmıştır. Tabii ki hem duygu dağarcığında hem de kültürde çok önemli bir yer işgal etmektedir. Ancak toplumdaki değişiklikler ailenin hem yapısını hem de işleyiş biçimini etkilemiştir. Toplumda aileye ilişkin bugün öne sürülen farklı yaklaşımlar bir yandan bu tarihin getirdiği bu karmaşayı yansıtmakta, diğer yandan ise bugünkü ekonomik, toplumsal ve politik gelişmelerin dayattığı gereksinimleri işaret etmektedir.

2.METOT

Bu araştırma görüşmecilerin aileye yüklediği çeşitli anlamları ortaya çıkarmayı ve birbiriyle karşılaştırmayı hedeflemektedir. Niteliksel araştırma olarak tasarlanan bu projede, aileye yönelik farklı düşünce ve tutumları araştırmak projenin yöntemi olarak benimsenmiştir. Projede önce 26 kadınla, ardından kadın, aile ve çocuk hakları konusunda çalışan 18 kurumla mülakatlar yaptık. Kadınlarla yapılan görüşmeler benzer profile sahip kadınları bir araya getiren 5 odak grup toplantısı aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Bu odak gruplarında toplumdaki farklı profilleri kapsamaya çalıştık. Bu 5 grubun profilleri aşağıdaki gibidir:

1. Seküler, orta yaşlı, çocuklu, eğitilmiş (üniversite) ve en az bir kere evlenmiş kadınlar
2. **Dindar, genç, evli, çocuklu, eğitilmiş, çalışan kadınlar**
3. Dindar, orta yaşlı, evli, çocuklu, eğitimsiz ev kadınları
4. **Dindar, orta yaşlı, evli, çocuklu, eğitilmiş (lise), çalışan kadınlar**
5. Seküler ve dindar, genç, çocuksuz, yüksek eğitilmiş, çalışan kadınlar

Araştırma sürecinde görüştüğümüz 18 kurumu da ideolojik görüşlerine göre çeşitlendirmeye çalıştık. Bu bağlamda liberal, feminist ve muhafazakar/müslüman kurumlarla görüştük. Kurum sorularını kadınlarla yaptığımız mülakatlardan öne çıkan temalardan yola çıkarak hazırladık. Örneğin kadınlar aile sorunlarını konuşurken Türkiye'deki değişimden sıklıkla bahsettiği için kurumlara değişim soruları sorduk.

Bu araştırmada kurumların ve ailelerin siyasi tutumunun aileye bakış açısını belirlediğini varsayarak yola çıktık. Bu tutumu sekülerlik ve dindarlık ekseninde ele aldık. Hem kadınları hem kurumları tanımlamak için kullandığımız muhafazakar, seküler, dindar gibi tanımlar, kurumlar arasındaki farklılıkları kabataslak çizmek için kullanılmıştır. Muhafazakar, dindar ve müslüman gibi tanımlar zaman zaman katılımcılar tarafından dahi sorgulanmıştır. Bu yüzden sekülerin karşıtı olarak işlevsel olarak dindarı kullandık. Her bir kategori içine yerleştirdiğimiz kadın ve kurumlar birbirlerinden inanç ve siyasi tutum olarak farklılıklar

gösterebilmektedir.

Siyasi aidiyetlerin ya da ideolojik görüşlerin bu değişkenliği nedeniyle kurumları sınıflarken bu aidiyetleri değil, odaklandıkları çalışma alanı üzerinde durmaya çalıştık. Bu şekilde bir farklı kurumların birbirlerine benzer ya da birbirlerinden farklı tutumlarını daha kolay göstermiş olduk. Görüştüğümüz 18 kurumun odaklandığı dört farklı çalışma alanı şu şekildeydi:

1- Aileye odaklananlar (5 kurum)

2- Kadınlar üzerinden toplumsal cinsiyet eşitliğine odaklananlar (4 kurum)

3- Cinsellik ve cinsel yönelime odaklananlar (4 kurum)

4- Toplumsal cinsiyeti bir siyaset alanı olarak görenler. (5 kurum)

Araştırma İstanbul'un farklı semtlerinde yapılmıştır. Görüştüğümüz kurumlara ve kadınlara dair isim, mekan, yaşadığı şehir gibi bilgiler anonimleştirilmiştir. Kadınlarla yaptığımız odak grup görüşmelerinden yalnızca biri çevrimiçi görüşme şeklinde gerçekleşmiş, diğerleri yüz yüze yürütülmüştür. Kurum mülakatlarının ise bir kısmı zoomdan bir kısmı yüz yüze gerçekleştirilmiştir.

Kurum mülakatları genel olarak ortalama bir saat, odak grup görüşmeleri ise ortalama iki saat sürmüştür.

Odak grup toplantılarında kadınların aile sorunları hakkında konuşmasının zorlayıcı olacağını düşünerek aile sorunlarını yerli diziler üzerinden konuştuk.

Kadınlar ailenin işlevlerini ve sorunlarını anlatırken ailedeki değişimleri ve bu değişimleri nasıl deneyimlediklerini anlattılar.

Kurum mülakatlarında ise zorluklar daha çok konuştuğumuz kişinin ne kadar kurum adına ne kadar kendi düşüncelerini yansıttığı konusunda yaşanan muğlaklıktan kaynaklandı. Özellikle aile üzerine değil de kadın üzerine çalışmalar yürüten kurumlarda, aile konusunda ortaklaşmış bir görüş yoktu. Bu tip durumlarda bir kurumdan farklı fikirlerde olan bir kaç kişi ile konuştuk.

3. KADINLAR

3.1. Kadınların Aile Tarifi/ Hayallerde Aile

Aileye ilişkin soru sormak da cevap vermek de zor, çünkü aile içtiğimiz su soluduğumuz hava kadar olağan ve üzerine düşünülmemiş bir varlık. Dolayısı ile görüşmelerde bu sorunun cevabı parça parça ve düşünülerek verildi ve sürekli benzetmeler kullanıldı. Aileye dair tarifler, anlamlar kadınların zaman zaman mülakat içerisinde üzerine düşünerek keşfettileri şeyler oldu. Mülakatın başında aile nedir sorusuna genellikle ilk anda gelen cevaplar sevgi, saygı, iletişim, emek, anlayış, mücadele, sabır gibi soyut kavramlar oldu.

Her odak grubunun yoğunlaştığı kavramlar farklılaşsa da her birinde öne çıkan sevgi ve saygı ifadeleriydi.

Sevgi benim için ön koşul. İllaki sevgi olması gerekiyor herhangi bir bağ kurabilmem eğer o yoksa yani annem olmuş olabilir, babam da olmuş olabilir ama sevgim yoksa evet o benim biyolojik babamdır ya biyolojik annemdir ya da biyolojik kardeşimdir. **(Grup 1)**

Aileyi aile yapan şey ne diye sormuştun. Hepimizin söyleyeceği şey sevgi tabii ama işte bu sevgiyi göstermek gerekiyor. **(Grup 2)**

Aile bir yandan duygu yüklü bir oluşum olarak algılsa da görüştüğümüz kadınlar aile denince kendi deneyimleri içerisinde belirli bir tip bir aileyi göz önünde bulundurarak cevap veriyorlar. Grupların çoğu aile dendiğinde doğdukları aile ya da evlenerek kurdukları aileden bahsederken, daha eğitilmiş grupların dostluk ve arkadaşlık ilişkilerini de aile tanımlarına dahil ettiklerini gördük. Kadınların bazıları evlilik yoluyla kurdukları aileyi, yani eşlerini ve çocuklarını aile diye tanımlarken, bazı kadınlar evli olmalarına rağmen kendi içine doğdukları aileyi, anne babalarını aile olarak gördüklerini ifade ettiler. Burada dikkatimizi çeken fark, evli ama çocuksuz veya küçük yaşta çocuğu olup kendi ailesinden sürekli destek almak zorunda olan kadınların bu tanımlamayı kullanmalarıydı. Orta yaş ve üzeri ve görece daha büyük çocukları olan kadınlar genellikle kendi çekirdek ailelerini aile olarak ifade ettiler.

Odak gruplarına “aileyi ne yapar?” diye sorduğumuz soruya hem duygulara hem de aile içi rollere göre cevap verildi. Genelde burada tartışma noktası aileyi yapan eş mi çocuk mu etrafında düğümlendi. Bu tartışmadan genelde eşler ön plana çıktı.

Sekülerlik-dindarlık, çalışma durumu ya da eğitim seviyesi fark etmeksizin özellikle yaşça büyük çocukları olan 1., 3. ve 4. grupta eşleriyle kurdukları ilişkide ailenin tarifinde ön plandaydı. Ancak daha eğitilmiş ve çalışan kadınları grupların zaman içinde bu ilişkinin değiştiğini ve çocukların daha ön plana çıktığını söyleyenler de oldu.

Zaten aile karı koca ile kurulan ilişki değil midir? **(Grup 4)**

Bu sözlere rağmen sohbet ilerledikçe farklı bakış açıları da ortaya çıktı. 1. grupta her ne kadar ailenin çocuk olmadan hayal edilemeyeceği söylene de bu kadınların çocukları yaşça büyük ve kendi hayatlarını kurmuş kişilerden oluştuğu için konuşmalar daha çok eşler arası ilişkilerin iletişim sorunlarına ya da zamanla kişilerin farklılaşmasına bağlandı. Ailenin ne olduğu konusunda tarif vermek yerine destek, birlikte seyahat, hasta bakım gibi yaptıklarını anlatıp “Eee herhalde aileyiz yani” gibi söylemler gündeme geldi.

2. grupta ise çocuklar yaşça küçük oldukları için çalışan kadınlar çocuk bakımı için ailelerine muhtaç durumdaydılar. Bu grup genelde sıcak aile yuvası hayallerini doğdukları aileleri için gündeme getirdiler ve eşlerinden çok anne ve babalarından bahsettiler. Ancak bu grupta öne çıkan aile içi rol annelikti.

Biz o kadar anne-baba olduk ki dedi karı-koca olduğumuzu unuttuk. **(Grup 2)**

Grup 3 ise soru ilk sorulduğunda aileyi tabii ki kocam/eşim yapar diye cevapladılar. Bu kadınlar kocalarının kurdukları düzenden çok memnun olduklarını vurguladıkları halde sohbetin sonuna doğru kendilerinin idareciliği olmasa ailenin dağılabileceğini vurgulamaya başladılar.

- Belki de biz iyiyiz diye onlar iyi

- **Evet aynen de mi?**
- Belki biz iyiyiz diye
- **Zaten bir sıfır biz onlardan öndeyiz.**
- Kesinlikle.
- **Belki onları iyi yapan da biziz (Grup 3)**

Grup 4'te ailenin kurucu unsurunun kadın/ anne olduğu, aileyi bir arada tutanın ve düzeni devam ettirenin kendileri olduğu ifade edildi. Konuşmanın devamında aileyle ilgili görüşlerde eşlerine, eşleriyle olan veya olması gereken ilişkilerine sıklıkla değindiler. Bu gruptaki tüm kadınlar çocuk sahibi olmasına rağmen, aile anlatılarında çocuk pek fazla yer almadı. Kendi ailelerini ve eşlerinin ailesini de çoğu zaman aile tanımının dışında tuttular.

Ailenin olmazsa olmazı anne bence. Yani anne o aile için bir temeldir bence. **(Grup 4)**

Grup 5 ise aileyi ne kendi ailelerine ne de eşlerine dayanarak tanımladılar. Çocuksuz, yüksek eğitilmiş, görece genç ve çalışan bu kadınlar aileyi bir yandan kavramsal olarak tarif ederken diğer yandan duyguları üzerinden de etraflı bir tartışma yürüttüler.

Ben henüz evliyim ama çok aile düzeninde yaşamadığım için öyle bir şey hissetmiyorum yani bir aile kurmuşum gibi hissetmiyorum. **(Grup 5)**

Bu grupta aile analizi yapan kadınlar ailenin bir çok olumsuz yönüne de değindiler. Bazıları kadınların omuzlarına yıkılan karşılıksız emek sorunundan, çocuk bakımının paylaşılmamasından ve ailenin kontrol ve sömürü aracı olarak kullanılmasından söz etti.

Ben bir şey daha ekleyebilirim. Ailenin kutsallığı biraz da bence siyaset, politika aracıdır. Toplumu kontrol edebilmek, daha kolay yönetebilmek için aile kutsiyetinin tekrar tekrar vurgulandığını düşünüyorum. **(Grup 5)**

3.2. Arzular, Hayaller ve Gerçekler

Görüştüğümüz kadınlar aileyi tarif ederlerken ailenin ne olduğu ile ne olması gerektiğini bir arada anlatırlar. Çoğu zaman içinde yaşadıkları aileden çok idealize edilmiş bir aileyi dile döktüler ve genellikle de (1. ve 5. grup hariç) bunu yaptıklarının pek farkında değillerdi. Tüm gruplarda birbirine benzer şekilde mutlu aile, karı-kocanın birbirine destek olması, uyumlu olması, birbirini anlaması, dayanışma gibi ortak hayaller dile getirildi.

1. grup yaş icabı, deneyimle dolu bir hayatın bilgisiyle arzularını bir araya getirerek, gerçekleşmeyen hayallerini tartıştılar. Bu grupta genellikle geriye dönük bir değerlendirme vardı. İyi ve mutlu bir aile kurma idealiyle yola çıkmalarına rağmen, süreci geriye dönük değerlendirdiklerinde çok da öyle olmadığını ifade ettiler.

Çünkü bir ailem var, çocuklarım var ve ben onlarla birlikte bu mutlu aileyi yapacağım diye yaşıyordum. Ben kendim iyi olarak konumlandığım için onu iyi aile olarak görüyordum ama belirli yıllarım geldiği zaman şimdi bakıyorum. Çok mu iyi bir evliliğim var, çok mu iyi bir ailem var şimdi bu beni çok daha düşündüren ve sorgulayan bir durum. **(Grup 1)**

Bu grup iyi aileyi tarif ederken mecburi bir saygı değil, “hak edilmiş saygı”dan söz edip, aile içindeki bireylere alan açan, kişilerin gelişimini, değişimini destekleyen ailenin güçlü olabileceğini vurguladılar. 2. gruptaki kadınlar ise daha genç annelerden oluştuğu için 1. grubun aksine geçmişe değil geleceğe dönük bir değerlendirme yaptılar. Bu kadınlar da aile ile birlikte vakit geçirmek, birbirini anlamak, sevmek ve desteklemek gibi arzularından bahsetti. Fakat gerçek hayatta annelik, iş hayatı ve evin idaresi çemberinde sıkışmış hissettiğini dile getiren bu kadınlar iyi olma hayallerinin bu çemberde çok da mümkün olmadığını ifade ettiler. Bununla birlikte 1. gruptaki gibi hayallerinin gerçekleşmemiş olduğuna hükmetmekten ziyade iyi olma hayallerini geleceğe ertelediler.

Hep o ileriki günlerin güzelliğini hayal ederek hayal edip bazı duygularımı bastırıyorum mesela. O dengeyi korumak aile olmak bana göre. **(Grup 2)**

Bu gruptaki kadınlar ailenin kendisinin bizatihi iyi bir şey olduğunu, bir aileye sahip olmanın avantaj olduğunu belirttiler. Ailenin ne olduğunun o kadar önemli olmadığını, kimsenin ailesinden yüzde yüz memnun olmadığını söylemekle birlikte çocuğu olduğu gibi kabul eden, eşlerin birbirini kabul ettiği gibi çocuğun da kabul edilmesinin iyi bir aile kurmanın yolu olduğunu ileri sürdüler. İyi aile kişilerin ihtiyaçlarının karşılandığı bir yer olarak düşünülüyordu. Bunun dışında bu grupta ailenin selameti için aileyle ilgili klasik pozun korunması gerektiği inancı vardı, bu sebeple “erkeğin biraz erkekliğini korumak lazım” diye belirttiler:

Yani şöyle kalbi olarak kadın önde olmalı ama görselde erkek biraz önde olmalı. Yani şöyle, nasıl örnek verebilirim? Erkek böyle bir çadırsa, onu dik tutan kadın ya... kadın daha yukarıda yani. O dengenin bence tutturulması sağlıklı bir ailenin oluşumu için kıymetli. **(Grup 2)**

3. grupta aileden fakat özellikle eşlerinden sevgi, saygı ve anlayış beklentisi vardı. Özellikle evliliğin bir ömür sürmesi, hayatın birlikte idaresi için anlayış arzusu ön plana çıktı. Yuva kurmak, o yuvayı bir ömür korumak, yuva içindeki canlılık, birlikte sosyalleşmek, vakit geçirmek gibi şeylerden ailenin iyi yanları olarak söz edildi. Bu grupta geçmişe ya da geleceğe yönelik belirgin bir projeksiyon yoktu. Bu kadınlar mevcut durumda kendilerine yönelik beklentileri kabullenmiş, bunu 2. grup gibi yük olarak görmeyen bu kadınlardı.

Eşlerin birbirine duyduğu sevgi saygı anlayış işte ne bileyim birbirini tanımaları zaten birbirini tanıdıktan sonra herhalde birbirlerini ömür boyu anlayışlı davranırlar. Bence odur. **(Grup 3)**

Bu gruptaki kadınlar erkeklerin asgari geçim sorumluluklarını yerine

getirdiği, kadınların da idare ettiği ve karşılıklı olarak birbirlerinin değerini bildikleri aileyi iyi aile olarak tanımladılar. Bununla birlikte ailede bu uyumun sağlanmasının yıllar süren bir mücadele de gerektirebildiği ve bu noktada fedakarlık ve anlayış rolünün çoğunlukla kendileri tarafından gerçekleştirilmesi gerektiğini anlattılar.

4. grup ise aile idealini bir şeylerin paylaştığı, karşılıklı fedakarlıkların yapıldığı koşulsuz sevgi ile örülü kurulu bir düzen olarak tarif etti. Ailede temin edilen kenetlenmenin dışarıdan gelecek yıkıcı unsurlara karşı da koruyucu olacağını dile getirdiler. Güven, huzur ve dayanışma teması ön plana çıktı. Sorumluluklarını devretmek derdinde olmayan bu kadınların eksikliğini hissettikleri bir beklenti olarak takdir görmekten bahsedildi.

D3: Ya herhalde iletişim aslında. Dedi ya hani beklenti görmek anlamında. Sadece şey, hani mesela şunu dese 'Evet, sen de çalışıyorsun çok yoruluyorsun bazı şeyler sana yapıyor, bazı şeyleri ben yapamıyorum.' Hani aslında tek şey, iletişim. Zaten sen bunu duyduktan sonra zaten o mutfağa başka şekillerde girersin.

D1 : Motive etmesi.

D3: Motive yani aslında hayat sadece bundan ibaret. Bu iletişim de bizim en büyük sıkıntımız aile ortamında, iletişim. Hani motive olduğun. **(Grup 4)**

5. Grupta ise aileye dair en belirgin hayalleri ve hayal kırıklıkları iletişim sorunlarıyla ilişkiliydi. Aileyi hem korunak, sığınak ve sevgi çemberi olarak idealize eden bu kadınlar aile içi ilişkilerinde arkadaşlık ilişkilerinde de gösterebilecekleri bir açıklık ve paylaşım alanı hayal ettiler.

O yüzden ben gerçekten iletişimin çok güçlü olması gerektiğini, bütün derdini, beklentini, karşılıklı beklentilerin, duyguların, üzüntülerin, mutluluğun, her şeyin ben konuşulması gerektiğini düşünüyorum. **(Grup 5)**

Bu gruptaki kadınlara göre bir aile bağımsız ve kendine yeten bireyler yetiştirdiğinde, çocuklar zorbalık ve müdahaleye maruz kalmadığında iyi aile olabilir.

3.3. Şikayet

Kadınların anlatılarında doğrudan böyle bir şey sormamış olsak da ailelerine, ve çoğunlukla erkeklere yönelik şikayetleri ortaya çıktı. Birinci grupta şikayetten ziyade aileye yönelik genel eleştiriler belirgindi. Yalnızca biri ailesinin getirdiği sınırlar nedeniyle kendi isteklerini, kendini düşünmeyi ertelediğinden şikayet etti.

2. grup ise şikayetin en baskın olduğu gruptu. Bu kadınlar en çok eşlerinin ev içi bakım emeğine ortak olmamasından şikayetçiydi. Hem çalışma yükünün hem eve ve çocuklara dair bütün idarenin kendi omuzlarına yıkılması bu gruptaki kadınların temel şikayeti idi.

Aynen, aynen. (erkeği taklit ederek) Sen karar ver işte, sen araştıır, “ben sana güveniyorum.” İşin kolay tarafı... kolaysa sen araştıır, karşılaştıır işte hangi öğretmen daha iyiymiş, hangisi...

Yani dersaneye gidiyorum, öğretmenlik yapıyorum, eve geliyorum, kadınlık yapıyorum, annelik yapıyorum, temizlikçi oluyorum. Dıdıdıdı bir sürü... **(Grup 2)**

Bu gruptaki kadınların bazıları da kendi çocukluk dönemlerinde annelerinin bir yetişkinmişesine aileyle ilgili sorunları, sıkıntıları kendileriyle paylaşmış olmasından şikayet ettiler.

3. gruptaki kadınlar ise çoğunlukla uzun yıllar eşlerine problemlerinden ve ihtiyaçlarından bahsetmekte güçlük çektiğinden yakındı. Ev içi bakım emeğini zaten üstlenmiş ve eşlerinden bu noktada beklentisi olmayan bu kadınlar, eşlerinin çoğunlukla iletişime kapalı tavrından, bu tavrın kendilerinde yarattığı tedirginlikten ve zamanla paylaşmamayı öğrene öğrene geliştirdikleri suskunluğun hayatlarına yerleşmiş olmasından şikayetçiydi.

4. grupta ise hem ev içi beklentilerden hem de çalışma yüklerinin görülmemesinden şikayet etti. Evin ve ailenin düzeninin sağlanmasının kendi emekleri sayesinde olduğunun farkında olan bu kadınlar hem çalışmalarının iş olarak görülmemesinden, erkeklerin yardım etmeye çabalamamasından yakındı.

Erkeklerin ki can da, kadınların ki değil mi? Aile ortamına girerse, benden çok fazla... Yani kadın da yoruluyor. Onun yorulma şeyi daha fazla ama erkek yoruluyor. Ama orada kadın da yoruluyor, o da çalışıyor. Onun çalıştığı şey gibi gözüktüyor hani herhalde çalıştığı ortam da böyle...

5. grupta ise en çok öne çıkan şikayet iletişimsizlikti. İletişimsizlik çoğunlukla babaları ya da eşleri ile ilgili dile geldi. Özellikle babaların susarak sorumluluk almaktan kurtulmalarından şikayet ettiler. Aileyi sevgi, sığınak ve iletişimin mümkün olduğu bir hayale sığdıran bu kadınlar öte yandan bu ilişkilerin sürekliliğinin, zaman zaman yalnızlığı elde etmenin zor olması açısından, yorucu ve zorlayıcı olduğundan da yakındı.

3.4. Ailede Sorun Nerede?

Birinci grupta kadınlar aileyi konuşmaktan çok evliliği ve evlilikte olan sorunları konuştular. Bu grupta dikkat çeken bir diğer nokta evlilik ve aile kurumuyla ilgili eleştirel bir tavır takınmış olmalarıydı. Ailenin kişiler üzerine baskı ve sınırlama getiren bir kurum olduğuna, evliliklerin sevgi, saygı, birliktelik gibi mefhumlarla anılmasına rağmen bunları öldüren bir kurum olduğuna değindiler. Evliliğin bir kontrat olduğunu, dolayısıyla her akitte olduğu gibi bir bitişi olabileceğini ama mevcut durumda böyle yaşanmadığını dile getirdiler.

Aile kusurludur çünkü çocuğa sürekli bir şeyler empoze eder. Kendini empoze etmeye çalışıyor, bencilce ve onun için en doğrusu odur. Kendi doğrularını da çocuğuna empoze etmeye çalışır. İşte bence bu zaten aile yapısını karşısında yıkan bir şeydir. İşte o yüzden çekirdek aile bence kusurlu bir yapıdır. **(Grup 1)**

Bazı insanlar konuşmaz bazı erkekler ya da bazı kadınlar bazı şeyleri mahrem tutmak istiyor. Cinselik üzerine bile konuşamıyorsun. Yaşıyorsun ama konuşamıyorsun. **(Grup 1)**

Bu grupta kadınlar aileyle ilgili sorunlara değinirken çok genel bahsedip, kendi ailelerinde olan sorunlardan değil de dışarıda, kendi çevreleri dışında, ülke genelinde gözlemedikleri sorunlara değindiler. Başka ailelerde ve evliliklerde sevgisizlik, şiddet, evden atılma, erken yaşta evlendirilme, çiftler arasında anlaşmazlık, birbirini tanımadan evlenen çiftler gibi ciddi sorunların varlığına vurgu yaptılar Dizilerde ve televizyon programlarında da yansıtılan bu gibi büyük sorunların karşısında kendi yaşadıklarının hafif kalabileceğini düşünüyorlardı. Bu sorunların sebeplerinin maddiyat ve sadakatsizlik olduğuna değindiler.

Kadınlar kendi hayatlarıyla ilgili konuşmaya başladıklarında çoğunlukla evlilikle ilgili ve eşler arasında yaşanan sorunlardan bahsedip, daha geniş aileleriyle ya da çocuklarıyla ilişkili sorunların adını anmadılar. Burada eşler arasında sevgi ve saygının bittiği ve eşlerin birbirine destek olmadığı durumlara değinildi. Nitekim ailenin kötü yanlarına ya da sorunlarına ilişkin sorulara gelen cevaplar çoğunlukla kıskançlık, aldat-

ma, müdahale, erkek egemen kurallar minvalinde kadın erkek ilişkileri çerçevesinde kadının yaşadığı zorluklara dairdi. Çiftlerin aile yapılarından kaynaklanan farklılıkların da önemli sorunlar teşkil edebileceğini vurguladılar.

İlk grubun aksine 2. gruptaki kadınlar aileye ve evliliğe dair genel eleştiriler ve sorunları dile getirmediler. Ailenin bireyi sınırlamasını ve belirlemesini bir sorun olarak gören birinci grubun aksine bu gruptaki kadınlardan biri ailede bir birlik duygusunun oluşmaması halinde sorun çıktığını ve kötü ailenin söz konusu olduğunu belirtti. Çocukların sevildiğini hissettiği bir ailede büyümelerinin öneminden bahsedildi ama bunun yeterli olmayacağı kardeşler arasında adaletin sağlanması gerektiği söylendi. 1. gruptaki kadınların dile getirdiği gibi bu grupta da kadınlar eşlerin evliliğe kendi bagajını getirdiklerini, dolayısıyla burada yaşanan ciddi bir uyumsuzluğun da sorun olabileceğini belirttiler.

Aileyi bir çok şeyi yapmaya muktedir görüyorlardı. Aileden kasıt ise anne ve babadan oluşturulan ev ortamıydı. Bu gruptaki kadınlar genç annelerden oluşuyordu ve aileyle ilgili sorunlar hep çocuklarla ilişkilendirilerek tartışıldı. Eşler arasındaki sorunlar dahi çocuğu kötü etkilemesi ve kötü bir aile ortamı sunması bağlamında ele alındı. Çocuk olduktan sonra anne-babalık rolüne büründüklerini ve bu durumun karı-kocalık rolünün önüne geçtiğini söylediler. Eşleriyle olan ilişkilerinin değişmek zorunda kaldığını belirttiler ama aynı zamanda bunu doğal karşılıyorlardı.

Kötü aile demiyorum ben kötü anne baba diyorum. (Grup 2)

Bu grubun çocukların iyi olma hali ve iyi yetiştirilmesiyle ilgili çok fazla kaygıları vardı. Ama bununla ilgili tüm sorumluluk da kadınların üzerindeydi. Eşlerinin özellikle çocuklarla ilgili birçok konuda sorumluluğu kendilerine bıraktığını, kadının her şeyi sırtlanmak zorunda kaldığını, hem anne hem de baba rolü üstlendiklerini ifade ettiler. İyi bir çocuk yetiştirme baskısı sadece kendi aileleri içindeki bir sıkıntı olarak kalmıyor, çocuk yetiştirmenin herkese ve her şeye temas eden “yayılan” bir etki olarak düşünülmesi daha geniş bir baskı oluşturuyordu.

Anne-babanın, ailenin, çocukların bir çember etrafında

sağlıklı bir şekilde oturmadığında, egoları ortada olduğunda oluşan her şey bence kötülük olarak çıkıyor ve ben şey de düşünüyorum aile içerisinde oluşan o kötülüğün dünyadaki X insanına da yansıdığını düşünüyorum. Kötülük orada kalmıyor, ailede kalmıyor, o mahalleye yayılıyor, çevreye yayılıyor, ilçeye yayılıyor, böyle böyle böyle bir dalga halinde yayıldığını düşünüyorum, tek kalmadığını düşünüyorum. **(Grup 2)**

Aldatma, eşler arasındaki sorunlar gibi ilk grubun sürekli mesele ettiği konuları ancak diziler ve televizyon programlarında yansıtılan aileler üzerinden konuşan bu gruptaki kadınlar, buralardaki kötü aile temsillerinin gerçekçiliğinden ziyade dini ve ahlaki açıdan kötü örnek oluşturduklarını düşünüyorlardı.

Yani özgürlük diye o aileyi sınırsız- yani o çocuktaki özgürlükten başladılar bunlar, o aileyi sınırsızlaştırmak da bir yerde genel etik ahlakı da değiştirdiğini düşünüyorum. **(Grup 2)**

İkinci gruptaki kadınlara kıyasla çocukları yaşça büyük olan 3. gruptaki kadınlar bir annelik ve çocuk yetiştirme üzerinde çok durmadılar. Bundan ziyade sorun olarak ev içi, özellikle eşler arası meseleler söz konusu olduğunda kadının idare etmemesini işaret ettiler. Bu grup kadınların söz dinlemesi gerektiğini ve adamları bir şekilde idare etmesi gerektiğini düşünüyordu. Mutsuzluğun ve kötülüğün denklemini aramız bozulacak huzursuzluk çıkacak çocuklara yansiyacak ve mutsuz olacağız şeklinde kurguladılar.

Hani sözünü dinlemezsem bir kötülük doğar. Eşim biraz kinci hani en basitinden mesela onun istemediği bir yere gittim uzun süre gelmedim istemediği yere sürekli gittim sürekli gittim bundan kötülük doğacak tabi ki doğal olarak aramız bozulacak huzursuzluk çıkacak çocuklara yansiyacak mutsuz olacağız bu kötü onun için ne yapacağız ben onun

sözünü dinleyeceğim o benim sözümü dinleyecek. **(Grup 3)**

Kadın alttan alıyordur. O sorun ortaya çıkmıyordur. Mesela ben eşim çok iyi diyorum benim değerimi biliyor çocukların değerini biliyor hiçbir zaman hiç eksiğimizi bütün eksiğimizi karşılıyor ama ben ona bir ters hareket yapayım istemediği bir hareket yapayım evimiz ailemiz alt üst olur yani. **(Grup 3)**

Bu kadınlar için nihayetinde kadının idare etmeyi bilmesi, erkeklerin koydukları kurallar karşısında takınılan tavır sorunları görünmez kılmanın anahtarı olarak görülüyordu.

Sorun mutlaka vardır her ailede yani sorun olmayan aile kesinlikle yoktur ben öyle düşünüyorum. Hiç sorunum olmayan diyen ailede bile sorun vardır mutlaka. Ya eşinde ya çocuğunda ya bir şeyde ama kendisi alttan alıyordur o sorun ortaya çıkmıyordur.

İki taraf da birbirini dinlemeli deniyorsa da kadınların erkekleri idare edip dinleme durumlarının daha yaygın olduğu da kabul ediliyor. Bir yandan bu şekilde erkeklerin yanlışlarından bahsediyorlar ama ondan sonra kadınlar da kötü demeye getiriyorlar.

Erkekten de kötü olabilir kadından da kötü olabilir. Kadın da kocasına karşı gelebilir ona pasif olursa erkek o da şiddet uygulayabilir kocasına kötü olur yani sadece erkekler baskı kurmuyor kadınlarda da oluyor. Öyle değil mi?...

Ben biraz erkek tarafındayım yani. **(Grup 3)**

Geneli orta alt sınıf ev kadını olan bu gruptaki kadınlar evlilik içi sorunların en önemlilerden biri olarak maddi beklentilerden bahsetti. Ekonomik temelli sorunları da yine iki tarafa dağıtıp, erkeklerin cimri oluşundan ve ev ihtiyaçlarına yönelik kısıtlamalara gitmesinden bahsedip, öte taraftan kadınların da başka kadınların hayatına bakarak

kıskançlık duymaları ve fazla beklentiye girmeleri sebebiyle sorunlar çıktığını dile getirdiler.

Birinci gruptaki kadınlar gibi eşler arası ilişkideki sorunlara odaklanan bu gruptaki kadınlar aşırı kıskançlık, müdahale, şiddet gibi sorunları ancak başka aileler üzerinden, akrabalarından, çevreden gördükleri duydukları hikayeler üzerinden dile getirdiler. Şiddet ve aldatmayı aileyi yıkan unsurlar arasında anan bu kadınlar hem kadınların hem erkeklerin şiddet gösterdiğine ve aldattığına değindiler.

Dördüncü gruptaki çalışan kadınlar da birinci ve üçüncü gruptaki kadınlar gibi aileyi kadın erkek arasındaki ilişki üzerinden kuruyorlar ve dolayısıyla sorunlar da bu ilişki etrafında cereyan eden meseleler oluyor. Bu durumda kötü ilişki kötü aileye yol açıyor. Kötü ilişki olarak da eşler arasındaki iletişimin bitmesinden ve sorumluluk dengesinin bozulmasından bahsettiler. 3. grubu yankılayan bir şekilde bu gruptaki kadınlar da kadınların başka insanların hayatına özenmesi ve talepkarlığını ailede olası sorunlardan biri olarak görüyordu.

Bu yani sosyal medyayla daha çok artıyor. O eşiyse şöyle yemeğe gitmiş, buraya gitmiş. Herkes paylaşıyor. Hani ister istemez beyin altında bu kodlanıyor diye düşünüyorum. İster istemez, bu sefer eşine ve aile ortamına yansıyor diyor düşünüyorum. Eğer ki bunu biraz daha azaltırsak -eğerki görmezsek etrafımızda- biraz daha bireysel ve içimize dönük yaşasak biraz daha farklı olurdu. Eskiler belki bu kadar çok şeyi görmedikleri bilmedikleri için daha mutlular, kendi içindeydiler çünkü. **(Grup 4)**

Bu grup erkeklerin sorumluluklarına dair daha fazla vurgu yaptı. Erkeklerin aile içindeki sorumluluklarını yerine getirmemesi farklı şekillerde konu edildi. Katılımcılardan biri sorunlar üzerine konuşulurken “erkeklerin pohpohlanarak büyütülmesi diyelim” diyerek, üçüncü gruptan farklı olarak erkekleri sorun kaynağı olarak işaretledi. Özellikle aile içindeki maddi sorumluluklarından, çalışmaktan ve geçim temin etmekten kaçan erkekler eleştirildi.

Bu grupta kişinin kendi çekirdek ailesini öncelemesi gerektiğine dair

genel bir kabul vardı. Dolayısıyla bunun sağlanamadığı durumlar aileye zarar veren sorunlar çıkabilir diye konuşuldu. Eşlerin kendi ailelerini dışarda bırakmaları bekleniyordu. Anne baba çocuk çerçevesinde çizilen bu ailede ise B grubundaki gibi çocuğa merkezi ve hayati bir önem atfedilmiyor, hatta çocuğa bağımlılık geliştirmek bir sorun olarak görülüyordu.

Genç, çocuksuz, yüksek eğitilmiş kadınlardan oluşan beşinci gruptaki kadınlar aileyi kavramsal ve kategorik olarak alıp analiz ettiler. Analitik bir mesafeden sıraladıkları aile tanımları arasında **kucak, destek, şevkat mekanizması, derdimi anlatabileceğim bir yer, anlaşılacak, yastık, düştüğüm zaman, nereye gidersen git döndüğün yer, kuvvetli bağ, tensel temas ve sohbet** gibi bir kısmı kendilerine ait bir kısmı ise toplumda genel geçer kabulü olan sıfatlar kullandılar. Sorun olarak ailenin kategorik dokunulmazlığı, kutsallığı, politik araçsallığı, duygusal örüntüleri gibi meseleler üzerine kimi zaman kendi hikayelerine kimi zaman etraflarındaki hikayelere referansla konuştular:

Ailenin kutsallığı biraz da bence siyaset, politika aracıdır. Toplum kontrol edebilmek, daha kolay yönetebilmek için aile kutsiyetinin tekrar tekrar vurgulandığını düşünüyorum. İnsanların daha böyle ehli, daha hani görece düzenli hayatlarının olması, sesi çok çıkan toplum yerine daha böyle ailesiyle, işte çoluğuyla çocuğuyla meşgul vs insanların yönetilmesi daha kolay olduğu için belki de... **(Grup 5)**

Benim ilişkimin geleneksel bir ilişki olduğunu söylemezdim, ama demek ki aile bir yerde kutsaldı ki evliliğin bozulamayacağına dair benim için fikirler varmış ve bir ilişkinin her zaman aktif bir devam etme kararıyla sürdürüldüğünü bilmeme rağmen, sürekli hani böyle katılım gösterilen bir şey olduğunu bilmeme rağmen evlilik için öyle bir şey demek ki düşünmüyordum ki bu benim için çok büyük bir sıkıntıydı. Böyle büyük bir panik yaşadım evlenmeden önce. **(Grup 5)**

Aile idealize edildiği gibi **sevgi dolu olsa da içinden çıkılmaz bir şey**

olarak tahayyül edildiği için sorunsallaştırıldı. Bu noktada sürekli tekrar eden sorunlar karşısında bir taraftan da ilişkinin devam etmesi gerektiği bir birliktelik olarak ailenin belli duygusal örüntüler, kısır döngüler yarattığı söylendi.

Bu grupta en öne çıkan aile sorunlarından biri iletişimsizlikti. İletişimsizliği hem ebeveyn-çocuk arasında hem de eşler arasındaki ilişkiye referansla sorunsallaştırdılar. Eşler arasındaki iletişimsizlikten bahsederken bunu çoğunlukla anne babaları üzerinden konuştular. Sevgiyle örülü ve şiddet gibi olumsuzlukların olmadığı bir aile olsa da iletişim mümkün olmadığı anda aileyi kötü aile olarak kodladılar. Kimi zaman aileyi bir arkadaş ilişkisindeki gibi dertlerini, duygusal meselelerini de konuşabilecek bir ilişki olarak idealize eden bu kadınlar, iletişimin mahiyetini de oldukça önemsiyordu.

Benim hikayemde bu inanılmaz hayati bir noktadaydı. İletişim kurmayan bir aile yani. Ben şöyle düşünüyordum; ya bizim her şeyimiz var, biz niye mutlu değiliz? Çünkü biz iletişim kurmuyoruz. ... Mesela en az konuşan annemdir, en çok konuşan annem olmasına rağmen. Gündelik konuşma çok fazladır mesela ama gerçekte onun ne hissettiğine dair çok az şey bilirsiniz. Bu da aile olmayı bence çok zorlaştıran bir şey. **(Grup 5)**

Ebeveynleri üzerinden gözlemledikleri iletişimsizliğin özellikle anneleri üzerinde yarattığı etkiler nedeniyle sorunsallaştırıyorlardı. Kadın erkek arasındaki bu iletişimsizliği ve kadının sıkışmışlığını toplumsal bir problem olarak işaretlediler.

Çünkü kadını çok yıpratıcı bir şey bu. Ben konuşmayan kişi babam olduğu için söylüyorum, annemin yaşadıklarına binaen. Belki bunun tam tersi durumlar da vardır ama Türkiye’de çok az maalesef. Konuşmaları da erkeklerin, konuşmamaları da kadınları baya mağdur ediyor. **(Grup 5)**

Eşleriyle konuşabiliyor oluşunun evliliklerini başlatma, sürdürme

sebebi olarak gösterdiler.

Sonra ben işte eşimle tanıştığım da ve evlenme kararı aldığım da evlendik ve üç yıl oldu, birlikte yaşıyoruz. En çok önemseydiğim şeyin bu olduğunu fark ediyorum. Konuşabiliyor muyuz? Yani biz konuşamadığımız gün bence biz aile değiliz ve orada o ilişki bitmesi gereken bir ilişki. Çünkü susmaya başladıysan, söyleyemiyorsan herhangi bir problemin çözülmesi mümkün değil, o sevginin sürdürülmesi mümkün değil.... **(Grup 5)**

Ailede sorun olabilecek şeylerden birinin de ekonomi olduğunu belirttiler. İşsizlik, güvencesizlik gibi ekonomik sorunlar nedeniyle yaşanan geçim sıkıntısı ve sosyal devletin zayıflığı “ailelerin üzerine çöken bir kabus” gibi ifade edildi. Çok yoğun yaşanan bu ekonomik sıkıntıların yolunda giden ilişkileri bile zorlayabileceğine değinildi.

3.5. Değişim ve Çözüm Önerileri

Kadınlar aileyi genellikle nesiller arasında evliliği sürdürme, ebeveynlik, aile kurma, dayanışma, iletişim gibi konulara dair kıyaslamalar yaparak tarif ettiler. Görüştüğümüz kadınlar doğrudan sormamış olmamıza rağmen değişen aile dinamiklerinden sıklıkla bahsettiler. Ailenin statik olmadığı, sürekli bir değişim içinde olduğunu sohbet boyunca vurguladılar. Değişimin hem kendi hayatlarında, hayat döngüsünün kendisinden hem de toplumsal değişimlerden kaynaklandığını ifade ettiler. Hayat döngüsünden söz ederken çocukların olmasının eşler arasındaki ilişkiyi derinden etkilediğini vurguladılar. Toplumsal değişimlerin bazen kadınların ve ailenin lehine bazen ise aleyhine olabileceğini ifade ettiler. Kadınlar arasında genel olarak artık evlilik ve aile kurma baskısının yeni nesilde hissedilmediğini, ailenin kutsal görülmemesini olumlu bir değişim olarak ele alanlar oldu.

Kadınlar zamanla evlilik içerisinde ilişkinin ve bireylerin ayrı ayrı değişebildiğinden bahsettiler. Bazıları için değişim hem kendini hem eşlerini tanımaktı. Kendilerini tanıma bahsinde özellikle çocuk sahibi olduktan sonra kendi anne babalarını da anlayabildiklerinden söz ettiler. Eşlerin zaman içerisindeki değişimi ve kendilerini tanıması bazen sorunun kendisi, bazense sorunun çözümü olarak belirdi. Örneğin 1. grup için zamanla eşlerin farklılaşması aile, ve daha çok evliliğin selameti için, bir sorun teşkil ederken, 2. gruptaki kadınlar zamanla eşlerin birbirine alışmasının, yıllar süren mücadelelerinin mükafatlandığı bir çözüm olarak sundular. Bazen de yıllar aile içinde çekişmeyi de arttırabileceğinden, toplumdaki değişimin aile içindeki dengeleri de değiştirebileceğinden söz ettiler. 3. grupta bir kadın kızının neden her şeyi kendisinin yaptığını sorguladığı anlattı:

-Biraz böyle bir feminen takılıyor biraz benim kızlar.

-Evet kızlar büyüdükten sonra bir çatışma oluyor evde.

-Çünkü erkekler olgunlaştıkça eve eşlerine daha düşkün oluyor çünkü yalnızlıktan çok korkuyorlar. **(Grup 3)**

Aile içi dinamiklerin değişimden bazen hayıflanarak, ailedeki muhabbetin eski jenerasyonlara göre azaldığından, o zamanlar daha çok

sevgi olduğundan, ya da artık daha fazla maddiyata dayalı ilişkilerin kurulduğundan bahsettiler. Şimdi ise ahlakın bozulduğundan, özellikle çocukları özelinde koyulan özgürlük ve sınırsızlık idealinin genel ahlakı değiştirebileceğinden yakınan kadınlar oldu. Öte yandan büyük ailenin müdahalesinin eskisi gibi olmadığından aile ile ilgili iyi yönde bir değişim olarak andılar. Bununla birlikte genel olarak aileyle ilgili kadın lehine bir değişim olduğunu söylediler. Eskiden kadınların daha çok ev işi yapmak zorunda kaldığı, emeklerinin görünmediği ve takdir edilmediği bir ortam varken şimdi bu durumun biraz daha iyileştiğini ifade ettiler. Bunu söylerken kendi jenerasyonu üzerinden tecrübe edip söyleyenler olduğu gibi, kızlarının evliliklerini kendi zamanlarındaki evlilik ve aile yapısıyla kıyaslayarak dile getirenler de oldu. **Eski nesillere kıyasla kadınların artık susturulmadığı, emeklerinin daha görünür olduğu, ev içi iş yükünün daha çok paylaşıldığı gibi gözlemlerden farklı gruplarda bahsedildi.**

Bu denli çok yönlü ilişki, değişken ve değişimle başa çıkmanın kolay olmadığı aşikâr. Bu yüzden ailedeki sorunlara çözümlerinin ne olduğu sorulduğunda kadınlar genel olarak çözüm bulamıyorlar. Hatta çözümsüz olduğunu ifade edenler de oldu. Çözüm olarak ortaklaşılan konulardan en belirgin olanı **eğitimdi**. Eğitim konusu hem doğrudan evlilikle ilişkilendirilerek gündeme gelirken, evlenmeden önce evlilikte olabilecek şeylerle ilgili kişilerin bilgilendirilmesi gerekliliği gibi, hem de bireylerin kadın erkek eşitliğine yönelik erken yaşlardan itibaren eğitilmesi gerekliliği şeklinde dile getirildi.

O yüzden önerim şu; insanlar evlenmeden önce mutlaka destek almalı. Avukat oluyorsunuz staj yapıyorsunuz, mühendis oluyorsunuz staj yapıyorsunuz ya evlilik gibi bir şeyin hiç stajı yok ya.

Bunun dışında, şiddete varabilecek eylemlerin ilk başlardaki emarelerini doğru okuyup anlamlandırabilmek için kadınlara yönelik farkındalık kazandıracak eğitimlerin olması gerektiği söylendi. Fakat hemen ardından da eğitimin bir şeyleri düzeltmek için tek başına çözüm olmayacağı, evlilikte eşler arasında uyumun yakalanması gerektiği de ifade edildi.

Uyum bahsinde özellikle eş seçiminde dikkat edilmesi gereken şeyler olduğu vurgulandı.

Çözüm önerisi olarak sunulan bazı öneriler kadının üzerindeki yükü arttıracak cinstendi. Kadının **tek taraflı sabırlı olması, susması, alttan alması, idare etmesi** gibi karı koca ilişkisinin yürütülmesine dair öneriler oldu. Bir yandan da ilişkiye dair idealler konusunda itidalli olmak, birbirini ve koşulları kabullenmek de kadınların sorunlarına bir çözüm olarak söylendi. 4. grupta ise kadınlar “Çözümü de mi bizden bekliyorsunuz?” şeklinde sorumuza isyan bile ettiler. 5. grupta da benzer şekilde ve bu noktayı daha güçlü vurgulayarak ve genelleştirerek kadınlar üzerindeki baskıların kalkması gerektiğini ve sürekli kadınları eleştiren, kadının konumunun ne olduğu, ne olması gerektiği üzerine tartışmaktan kurtulmak gerektiğini savundular.

4. gruptaki kadınlar iş yüklerinin tanınmasını, çalıştıkları iş yerlerinden iş saatlerinin düzenlenmesi türünden kurumsal destek de talep ettiler. Bunun yanı sıra 5. grupta daha genel bir çözüm olarak ailenin en büyük dertlerinden biri olan ekonomik sorunlara binaen sosyal devlet imkanlarının genişletilmesi, sosyal güvence ve hakların teminatı da dile getirildi.

Cörüşülen kadınların bazıları daha radikal toplumsal çözümler önerdiler. Kimisi “erkek egemen dünyadan vazgeçmek” diye bir talepte bulunurken, bazıları dinin etkisinin azalmasını, bazıları da aileyi kutsamaktan vazgeçmek gerektiğini dile getirdi. Bu toplumsal/yapısal değişim için yapılması gereken somut öneriler ortaya koymak kolay olmadı. Sonuç olarak tüm kadınların ortak kanaati, yapılacak her ne var ise yakın vadede sorunların çözülmesine dair bir beklentiye girmemek gerektiği oldu:

Çünkü yani hiçbir şekilde böyle kısa zamanda, en azından yakın vadede bir çözüme ulaşamayacakmışız gibi hissediyorum. **(Grup 5)**

3.6. Değerlendirme

Kadınlarla yürütülen grup sohbetlerinde duyguların yeri önemliydi. İlişki kurmanın duygusal yönlerinden açıkça pek söz edilmedi. Ya geçmişte kalan kaygı ve korkular, ya da geleceğe dair umuttan bahsedilirken, ilişkiye dair değerlendirmeler de genel geçer normlara uygun olarak listelendi: Sevgi, saygı, anlayış, şefkat gibi. Kayınvalide, eş ya da çocuklara ilişkin sorunlar gündeme getirilirken de bir rahatsızlığı gösteren gülmeler, abartılı konuşmalar, herkesin bir arada konuşmaya başladığı heyecanlı anlar dikkat çekiciydi.

Kadınlar aile hakkında konuşurken aileyi toplumsal ilişkiler bağlamına oturtmadan kendi içinde ele alıyorlardı. Doğrudan ya da dolaylı olarak arkadaş, okul, komşulardan bahsetmediler. Alternatif sosyal ilişkiler tahayyülü dışarıda kaldı. Bu durum bizim sorularımızla yönlendirmemizden de kaynaklı olabilir, aileyi kapalı bir ortam olarak düşünmelerinden de. Özellikle çocuklardan bahsederken sanki çocuklar üzerinde anne babadan başka bir etki yokmuş gibi konuştular.

Kadınların aile tarifleri hemen her grupta aileye dair hayallerini ve ideallerini de içeriyordu. Kadınların hemen hepsi aile tanımını sevgi, saygı gibi ifadelerle dile getirdi, ama daha eğitilmiş kadınlarda iletişim, anlaşılma vs gibi arzular öne çıkıyor ve aile o şekilde tanımlanıyor. Hatta çoğu zaman gerçekte yaşanan aile ile hayalleri birbirine karışabiliyordu. Kendi deneyimleri ve olanlar üzerine konuşurken ise kadınların bir kısmı şikayet eden, bir kısmı analiz eden bir ton kullandı.

Aileye genel olarak bakış da ilginç farklılıklar gösterdi. Kadınların yaşının, eğitim durumlarının, siyasi tutumlarının yanında çocuk sahibi olma durumlarının da bir o kadar aileye bakışlarını etkilediğini gördük. Eğitilmiş ve çocuksuz kadınlar ailenin kendisinin sorun olduğunu, bireyi baskıladığını söylerken diğer gruplarda aile olmadan hayatın yaşanmasının zor olduğu vurgulandı: "Yalnız yaşamak imkansız. Yazılımımızda aile içinde yaşamak var". Çekirdek ailenin korunması gerektiği ve kötülüğün de diziler gibi dış etkenlerden geldiği ifade edildi. Aileye bakışta dindarlık/sekülerlik, yaş veya eğitim gibi faktörlerden ziyade çocuk sahibi olup olmamak daha belirleyici oldu.

Özgürlük, bağımsızlık ve bireysel gelişimi aile ile ilişkilendirenler daha çok eğitilmiş kadınlardı. Bu vurgu seküler ve eğitilmiş kadınlarda çok

net bir biçimde öne çıkıyordu. Muhafazakar ve eğitimli kadınlar ise bir yandan bireysel alanları korumaya çalışırken, diğer yandan özgürlük ve bağımsızlık söyleminin aileyi baltalayacağı endişesi de taşıyorlardı.

Aile denince en çok açılan konular çocuk eğitimi ve aile içerisinde kadınların üzerine düşen rollerdi. İlişkilerinden genel olarak bahsetseler de kadınlar kocalarından bahsetmediler. **Hemen herkes aileyi esasen kadınların idare ettiğini söyledi.** Kadınların idare etmesinden memnun olanlar az eğitimli, memnun olmayanlar daha eğitimli kadınlardı. Burada ilginç olan idare etmekten memnun olanlarla olmayanları dindar/seküler diye ayırt edemiyor olmamızdı.

Ailenin kendisi iyi bir şeydir diyen kadınların çoğu için ailenin kötü yanı hep muğlak kaldı. Kötü aile üzerine konuşurken cevap almak ilk anda zor olsa da diziler ve diğer televizyon programlarındaki aileler üzerine konuşurken bu konuda yükselen sesler, hararetli konuşmalar oldu. Bütün görüşmelerde kötü aile örneklerinin başkalarının hikayeleri üzerinden konuşarak verildiğini gördük. Muhafazakar kadınlara göre aile değil, bireyler kötü olabilirdi. Feminist söylemin etkili olduğu konuşmalarda ise ailenin sistemik sorunlar içerebildiği vurgulanıyordu.

4.KURUMLAR

4.1. Kurumların Çalışma Alanı

Araştırmada dört ayrı alanda çalışan kurumlarla görüştük:

1- Aileye odaklananlar (5 kurum)

2- Kadınlar üzerinden toplumsal cinsiyet eşitliğine odaklananlar (4 kurum)

3- Cinsellik ve cinsel yönelime odaklananlar (4 kurum)

4- Toplumsal cinsiyeti bir siyaset alanı olarak görenler (5 kurum)

Ancak herhangi bir grubun kendi odak noktası üzerine çalışırken diğer alanlara dair çalışmaları olduğunu gördük. Örneğin aile üzerine çalışan kız çocuklarına odaklı bir kurum cinsellik sorunlarına da eğilmek durumunda kalabiliyor veya yoksulluk üzerine çalışan bir kurum mültecilerle de çalışıyor. **Aile üzerine çalışan kurumların hemen hepsi kadına yönelik şiddet alanında da çalışmalar yapıyor.**

[Biz] biraz kadın, İstanbul Sözleşmesi üzerinden kadına şiddete karşı çıkan bir kadın grup olarak bir araya geldik.
(Kurum 5)

Kurumlar kesişimsellik gibi feminist çalışmalar içerisinde kabul görmüş bir takım kavramlarda ortaklaşıyorlar. Eğitim, güçlendirme, haklarla ilgili bilgilendirme gibi sivil toplum kuruluşlarının ortak yöntemlerini kullanıyorlar. Bazı STKlar daha çok psikolojik destek ya da danışmanlık vermeye odaklanırken bazıları da dayanışma ve güçlendirme, savunuculuk, seminer verme gibi daha toplumsal yöntemlerle çalışmayı tercih ediyorlar. Bazı STKlar ise hem bireysel hem de kamusal faaliyetleri birlikte yürütüyorlar. STKlar faaliyet yürüttükleri alanlarda başka STKlarla da sıklıkla iş birliği yapıyorlar. Kurumların çoğu yerellik vurgusu yaparak çalışmalarını yaygınlaştırmak ve geniş kitlelere ulaşmak amacıyla belediyelerle işbirliği yapıyorlar. Bu işbirliği dışında konuştuğumuz kurumlar çalışmalarını yaygınlaştırmak için sosyal medyayı kullanmak başta olmak üzere, elektrik faturalarının arkasına şiddete karşı acil yardım hattı bilgisini eklemek gibi çeşitli yaratıcı yöntemler de kullanıyorlar. Ayrıca özel sektörle işbirliği yapan STK'larla da görüştük:

Belki tekrar olacak teknolojiyle, herkesin ortaya koyduğu Mesela biz [bir teknoloji firması] ile çalışıyoruz cep telefonu veriyoruz. Firma şiddet mağđuru kadınlara bunu vermeyi kabul ettiğinde ona ufacak bir pencereden geniş bir pencereye götürdüğümüzü de biliyorum. **(Kurum 6)**

STKlar çalışmalarında odaklarını ve iş alanlarını kendi toplumsal ve siyasal yaklaşımlarına ve önceliklerine göre belirtiyorlar. İhtiyaç belirlemekten sorun tanımlamaya kadar, bu tür ideolojik yaklaşımların etkisini STKların çalışma biçimlerinde görmek kolayca mümkün oluyor. Bu ideolojik yaklaşımlar ayrıca kurumların aile ve bireye yaklaşımlarını, Türkiye'deki siyasal, toplumsal ve aileye ilişkin süregelen değışimleri nasıl değerlendirdiklerini de farklılaştırıyor.

4.1.1. Aile Odaklı Çalışan Kurumlar

Kurumlar aile üzerine çalışırken ailenin çeşitli veçhelerini ve sorunlarını göz önünde bulundurabiliyorlar. Böylece cinsellikten yaşama alanlarına kadar bir çok konu STK çalışmalarının odağında yer alıyor. Aile üzerine çalışan kurumlar genel olarak anne-çocuk ya da baba-çocuk odaklı olarak ebeveyn ilişkilerine, bu bağlamda da kadınların aile içindeki rollerine bakıyor. Bu STKların ayrıca yoğunlaştığı özel alanlar da var. Mesela bazıları yoksulluk, ayrımcılık meselelerine odaklanırken, bazıları mültecilerle ilgili sorunlara odaklanmaktaydı. Bu kurumların aile içindeki ilişkilere ve belli bireylere odaklı olarak çalışmalar sürdürdüklerini de gördük. Örneğin (özellikle ergenlik döneminde) ihtiyaçları, eğitimleri ve haklarına odaklanarak kız çocuklarına yönelik çalışan kurumlardan ya da dini ve psikolojik desteğe veya çocukların okulla ilişkilerine odaklanan kurumlardan da söz edebiliriz. Bununla birlikte medya okur-yazarlığı, medyanın aile üzerine etkisi, aile içerisinde medya kullanımı gibi belirli alanlara odaklanan kurumlar da vardı. Aileyi merkezine alan bazı kuruluşlar cinsellik ve cinsiyet kimliğine dair meselelerle ilgilenmek zorunda kaldıklarını söylediler.

İşte biraz önce bahsettiğim gibi sağlıklı cinsiyet kimliğinin bir çocukta, sağlıklı cinsiyet kimliğinin oluşma aşamalarındaki anne babanın katkısı ya da katkısızlığı, rol modelliği ya da rol modelsizliği ya da işte çocuğun bu gelişimindeki anne babanın sorumluluğu, ilk öncelikli olarak. Bunun üzerinden profesyonel bir çalışma hocam. **(Kurum 5)**

Aileyi odaklarına alan STK'lar birlikte çalıştıkları ailelerin bir çok sorununa da el atıyorlar. Kentsel dönüşüm mücadelesinde kadınlarla dayanışma, grup kararlarına kadın ve çocukların katılımını sağlama, kadın ve çocukların bedensel ve ruhsal güvenliğini sağlama gibi faaliyetlerde bulunuyorlar.

4.1.2. Kadın Odaklı Çalışan Kurumlar

Görüşüğümüz bir grup kurum çalışma alanını kadınların bilgilenmesi, güçlenmesi, temsiliyetinin artırılması gibi konular olarak belirlemiştir. Bu gruptaki STK'ların farklı siyasi görüşleri ve kadın ve aileye çok farklı yaklaşımları bulunuyor. Kimisi kadınları güçlendirmekten ve haklarına sahip olmaları için mücadele etmekten söz ederken, kimileri ise kadınları güçlendirmeyi aile güçlenmesi bağlamında ele alıp "hakkaniyet/adalet ve eşitlik, güvenilirlik/güven" gibi kavramlarla hareket etmeyi tercih ediyorlar. Bu kurumların çoğu eğitim faaliyetinde bulunurken bu eğitimlerle bazen çocukların, bazen kadınların güçlenmesini amaç ediniyorlar. Bazıları ise yaşadıkları mahalleleri "gerçek bir yaşam alanının olduğu bir yer" haline getirmeye çalıştıklarını ifade ediyorlar. Bu gruptaki kurumlar çoğunlukla eğitim odaklı faaliyet yürütüyor olsalar da bir noktadan sonra dayanışma faaliyetlerine daha çok önem verir hale geliyorlar. Bu STK'lar en çok kadınların hayatın farklı alanlarına katılımını güçlendirme, haklara erişimi hususunda destek, kadına yönelik şiddete dair önleyici politikalar ile ilgili faaliyetlerde bulunuyorlar.

Kadın insan haklarından yararlanması adına; hem hukuku, hem eğitime ulaşma, hem sanatsal faaliyetleri ile kendini ifade etme, hem toplumsal cinsiyet eşitliğinin yaygınlaşması ile zihniyet dönüşümünü sağlama ve en önemlisi de belki kadına karşı şiddetin önlenmesi ve enest çalışması çocuk istismarının önleyici politikalarla gelmesi.

(Kurum 6)

Toplumsal cinsiyet eşitliğinin yaygınlaşmasını hedefleyen bu gruptaki kurumlar arasında, kadına yönelik şiddetle mücadele en çok ortaklaştıkları nokta oldu.

Hiç bitmeyen bir kadın dayanışması, örgütlenmesi üzerine ve de şiddet mağduru kadınlara bir şekilde yol gösterici olmak üzere sürekli varız, var olmak istiyoruz. **(Kurum 7)**

Bunun dışında, kadınların demokratik haklarının farkında olması ve

siyasal hayata katılabilmeleri ile ekonomik olarak güçlendirilip istihdam edilmeleri için çalışmalar yürütüyorlardı. Bu gruptaki STKlardan bazıları özel olarak göçmen kadınlarla çalışıyorlardı.

4.1.3. Cinsellik Odaklı Çalışan Kurumlar

Cinsellik alanında çalışan STK'ların da iş yapma alanları oldukça geniş. Kişinin kendi bedenini tanımasından farklı cinsel yönelimli kişilerin maruz bırakıldıkları ayrımcılık karşısında yaşadıkları psikolojik sorunlarla baş etmeye ve haklarını savunmaya kadar giden bir yelpazede çalışma yürütüyorlar. Bu kurumlardan bazıları doğrudan cinsel sağlık, üreme sağlığıyla ilgili bilgilendirme yapıp eğitimler verirken, öte taraftan bazıları da kendi yaptıkları işlerin en önemlisinin başkasının farkını kabul etmenin ötesinde farklı cinsel yönelimi olan kişilerin “normal” olarak görülmeleri için mücadele etmek olduğunu söylüyorlar.

Yani elalemin ne diyeceğine bakmaksızın çocuklarını kabul edebilecekleri bir aile olacak şekilde desteklemek için çalışıyoruz. **(Kurum 10)**

Konuştuğumuz kurumların bazıları ise doğrudan cinsel şiddetten korunma ve cinsel şiddet sonrası psikolojik tedavi üzerine uzmanlaşırken bazı kurumlar ise genel olarak cinselliğin her alanında eğitim ve tedavi yöntemleri uyguluyor. Her ikisi de bu alanda çalışan uzmanlara eğitim veriyorlar.

Cinsellik alanında çalışan konuştuğumuz derneklerin çoğu adlarında aile sözü geçse bile aileye odaklanmadıklarını söylerken aralarından sadece bir tanesi lgbti kişilerin aileleri tarafından tanınmaları için çalıştığını söyledi. Bu dernekler psikolojik destek ve bilgilendirme dışında sosyal medyada müdahalelerde bulunup medyada kullanılan dili değiştirmeye yönelik faaliyetler de yapıyorlar.

Bu gruptaki kurumlar çalışmalarının kapsayıcılığını, hak temelli oluşunu ve çok farklı kesimlerin erişimine açık olduğunu vurguladı. Cinselliğin farklı yönleriyle çalışan bu kurumlar bu alanın yeni bir alan olduğunu, bu alanda birçok hak ihlali olduğunu dolayısıyla çok fazla çalışmaya ihtiyaç olduğunu ve yeterli kurum olmadığını dile getiriyorlar.

4.1.4. Siyaset Odaklı Çalışan Kurumlar

Konuştuğumuz derneklerden bir kısmı odaklarını kadın, aile ya da cinsellik olarak sınıflamadıklarını, bunların hepsini kapsayacak şekilde politik gündem yaratmak ya da politik gündemi değiştirmek olarak tanımladıklarını söyledi. Dolayısı ile aileye de cinselliğe de kadınlara da bu gündemin gereği olarak yaklaşp, siyasete ya da gündelik dile hakim söylemi değiştirmeye çalışıyorlar. Yaptıkları işleri politik gündemin gerektirdiği ölçüde değiştirebilen, ona göre şekil alan faaliyetler olarak tarif eden kurumlardan biri bu eylemselliklerini “refleks” olarak da tanımladı.

Daha çok böyle politik gündemlere dair söz üreten, bazen refleks, bazen refleks de değil direkt kendisi de önüne koyduğu eylemler yapan, bunları örgütleyen, bazen bu bir süreçse bunun kampanyasını örgütleyen, bazen o kampanyanın çağrıcılığını yapan, biraz böyle İstanbul için, bir çok örgütün de bulunduğu ve haberleştiği de hem ağ hem de bir platform, örgüt (**Kurum 16**)

Gündemin gereklerine göre örgütlenme biçimleri de değişen bu grupların hepsi kendini dernek olarak tanımlamıyor. Platform, kampanya ekibi ya da kısa süreli eylem grupları olarak örgütleniyorlar. Bu dernekler ayrıca belli bir alanda uzmanlık da kazanıyorlar: Yasalar konusunda, etnik kimlik gibi kesişim alanlarında veya şiddet alanında uzmanlaşanlar gibi. Buradaki kadınların çoğu İstanbul Sözleşmesi, nafaka hakları ve kürtaj gibi genel olarak kadınları ilgilendiren konularda yukarıda sözü edilen birçok dernek ve oluşumla işbirliği yaptıklarını ifade ediyorlar. Bu kurumlarda çalışan kadınların çoğu kendilerini feminist olarak tanımlıyorlar.

Politik söz üretmenin dışında kadınların güçlenmesini odaklarına alan bu kurumlar kadınlarla farklı alanlarda danışma ve dayanışma faaliyetleri de yürütüyorlar. Bu faaliyetler şiddet başvurusu almaktan danışma merkezlerinde hukuki, psikolojik, sosyal destek vermeye uzanabiliyor. Doğrudan kadınları odaklarına almasalar da özellikle yaptıkları yerel ve mahalle çalışmaları onları “kadın çalışması” yapmaya doğru götürübi-

liyor. Ancak bu çalışmalar tekrar politika yapmak için kullanılabilir:

Bunun dışında da aslında buradaki tabi ki kadınlar, kadınların başvurularından öğrendiğimiz deneyimi de, politikaya dönüştürmek esaslı şeyimizden bir tanesi
(Kurum 14)

4.2. Kurumların Aile Yaklaşımı

Kurumların aile tanımları da aileye yaklaşımları da kurumun çalışma odağına göre değişebiliyor. Kız çocuklarını odağına alan kurumlar aileye kız çocukları perspektifinden, destek verme ve dayanışma odaklı çalışan yerel gruplar ise destek isteyen daha çok güçsüz ya da altta kalmışların perspektifinden yaklaşıyor. Konuştuğumuz kurumların bir çoğu mevcut toplum koşullarında aileyi yaşamı sürdürmek açısından gerekli görmekteler.

Çünkü bir anlamda yaşamak için devam etmek için birbirine ihtiyaç duyan insanlar aslında **(Kurum 3)**

Bazı kurumlar ise tam tersine böyle bir gerekliliği kabul etmiyor. Ailenin yaşam desteğinden çok kadınların güçlenmesi için köstek teşkil ettiğini ileri sürüyorlar. Bir de aileyi gören ama odağına almayan kurumlar da var:

[Kurumumuz] aileyi yok saymaz. [Kurumumuzun] derdi aile modellerini kavramak, çeşitliliği kavramak ve bunun gündelik değişim, dönüşüm dinamiklerini anlayıp buna yönelik, çünkü aile de değişiyor, dönüşüyor değil mi?
(Kurum 1)

4.2.1. Aile Odaklı Çalışan Kurumlar

Aile odaklı çalışan kurumlar arasında doğrudan aileyi korumak gibi bir söz birliği yoktu. Bazı kurumlar aileyi ve ailenin korunmasını esas işleri olarak belirlediklerini, bazıları ise “ne aileci ne aile karşıtı” olarak konumlandıklarını ifade etti. Bu kurumlar aile içi bireylerin birbirlerinin iyi olma halini desteklediği, herkesin kararlara eşit katıldığı ideal bir aile tarifi yaptılar. Ancak konuştuğumuz tüm gruplar aile içi ilişkilerin daha eşitlikçi olması gerektiğini, kadın ve çocukların aile içinde ezilmemeleri gerektiğini ve kendilerinin de ailedeki güçsüzlerin iyi olmalarını sağlamak için çalıştıklarını da dile getirdiler.

Bu grup arasında belli bir aile tanımında ya da aile tanımı yapıp yapmamak konusunda da bir ortaklık yoktu. Bazıları aile tanımları yapmak istemediklerini, tanım yapmanın belli bir “aile formatı” ima edebileceğini, ancak toplumda çok farklı aileler olduğunu vurguladı.

Yo, öyle olmak zorunda değil yani. Türlü türlü... Daha çok işte tek ebeveynli aileden de tutun işte çok kardeşli, değişik nesillerin bir arada yaşadığı türlü türlü aile şeyleri olabilir. Öyle bir, aile bizim için şudur, şu kadar kişiden oluşur gibi bir tanımımız yok. **(Kurum 4)**

Hatta anne baba gibi aile içi rollerden bahsetmek yerine “bakım veren” gibi aileyi ima etmeyen tanımlar kullanmayı seçen kurumlar da vardı. Ebeveyn-çocuk ilişkisini çalışmalarının odak noktası haline getiren kurumların bazıları araştırmaya katılan diğer kurumlardan farklı olarak çocuğun aile dışındaki ilişkilerden de etkilendiğini görüyorlar. Ancak aile dışında yaşananların aile süzgecinden geçerek çocuğu etkilediğini söylemekten de geri durmuyorlar.

Aile tanımı yapmaktan kaçınanlara mukabil, aileyi ve ailenin korunmasını esas işleri olarak alan kurumlar “Ama herkesin bir aile tanımı var tabi. Sizin de vardır, hocamızın da vardır.” diyerek aileyi evrenselleştirebiliyorlardı.

Hepimizin, her çocuğun sağlıklı ailede büyümesi gerekir.
Her kadının sağlıklı bir evlilik yapıp sağlıklı bir aile kurma,

her erkeğin aynı sağlıklı bir evlilik kurup, yuva kurma, aile kurma hayali var. Niye? Çünkü hepimiz mutlu bir ortamda yaşamak isteriz. **(Kurum 5)**

Ailenin korunması için faaliyetlerde bulunan kurumlardan biri, ilk bölümde de bahsettiğimiz odak grup görüşmelerindeki kadınların yaptığı gibi aileyi olan yerine olması gereken üzerinden tarif etti:

Benim için aile bu. Kadının, erkeğin birbirine saygı duyduğu, sevgi duyduğu, yeteneklerini geliştirmek için birbirlerine destek verdiği, maddi manevi destek verdiği beraberlik. Belki beraberliğin adıdır aile. **(Kurum 5)**

Aileyi korumaya odaklanan kurumların hepsi kendilerini muhafazakar kurumlar olarak tarif ettiler. Başka kurumların göçmenlikle ya da cinsellikle yarattığı kesişimselliği bu kurumlar inançlar bağlamında kuruyorlar:

Yani toplumsal değişimde aileyi korumak, ama islami bakış açısıyla korumaya çalışmaktı bizim buradaki işimiz. Yani muhakkak dini literatürle hareket ettik yani. **(Kurum 2)**

Bu kurum aynı zamanda aileyi korurken kadınların mağdur edilme-
mesi gerektiğini de vurguluyor:

Burada da çok sorun yaşanıyor çünkü kadınlar mağdur. Yani biz aile korunsun derken hep kadına pozitif ayrımcılık yapıyoruz. Bunu hem dernek kabul ediyor hem de kadının mağdur olduğu her yerde görülüyor. **(Kurum 2)**

Bu kurumlar da diğerleri gibi ailede güçsüz olan kadını ve çocuğu korumaya yönelik çalıştıklarını ifade ettiler. Hatta bazıları muhafazakarlığın ataerkilliği pekiştiren bir şey olduğunu, bu sebeple muhafazakar erkeklerin diğerlerine göre iki kat ataerkil olduğunu söylediler.

Herkesin aile tanımında ortaklaştığını söylemelerine rağmen aileyi

korumayı amaç edinen bu kurumlar aileyi reddedenlerin de olduğunu, bunların ailenin kutsallığını da kabul etmediklerini üzümlere söylüyorlar. Ancak aileyi reddetmeyen kurumların da ailenin kutsal olmadığını söylediklerini gördük. Bu noktada yaptıkları kutsallık tanımları da önemli:

Yani kutsallığın içeriğini de doldurmak lazım. Yani ben isterim ki her aile, yani her evlilik, evlilikten sonra kurulan birliktelik, birlikteliğe verilen aile ismi mutlulukla, huzurla, sevgiyle, saygıyla yürüsün. **(Kurum 5)**

Bu kurumlar da ailelerin farklılaşabileceğini söylüyorlar ama burada farklılık yaşamın tesadüflerinden, hatta kötü kaderinden kaynaklanıyor:

Yani resmi olarak tanınan, bilinen, işte karı koca olunan, çocukların da olduğu. Çocuk olmaya da bilir. Çocuk da olabilir. Ya da baba vefat etmiş olabilir, çocuklarla anne olabilir. Ya da anne vefat etmiş olabilir baba çocuklarla olabilir. Hiç çocuk olmaz. Anne baba vefat eder, küçüktür kardeşler. Çocuklar bir arada bir aile oluşturur. **(Kurum 5)**

Ailenin toplumun temel taşı olduğunu söyleyen, “aile dağılırsa toplum dağılır, toplum dağılırsa bir fesat çıkar” diye düşünen muhafazakar kurumların aile biçimleri üzerine girdikleri bir tartışma daha vardı: Başat olan aile biçiminin çekirdek mi geniş mi olması gerekir sorusu. Bu soru muhafazakar kurumların dışında başka kurumların tartıştığı bir mesele olarak ortaya çıkmadı. Bu kurumların kabul etmek istemedikleri aile biçimi ise tek ebeveynli aileler ve ailesizler dedikleri. Önem verdikleri bir sorun ise çekirdek ailenin artık bir gerçeklik haline gelmiş olmasıydı. Bu kurumlara göre devlet politikaları geniş aileye göre düzenlenmemeliydi:

Buna göre dediğim gibi biz tamamen geleneksel aile yapısının bir arada tutulması için çalışmalar yapıyoruz. Yani geleneksel dediğim, büyük aileden bahsetmiyorum, çekirdek aileden bahsediyorum. Hatta son zamanlarda biz, küçük ailenin korunup büyük ebeveynlerin artık evlerimiz

mimari olarak çok küçük olduğu için artık profesyonel ekiplere de yönlendirilmesine nasıl ikna edilebilir, yani şehirde bunu nasıl yaşatabiliriz? Yaşlıların mutluluğuna yönelik çalışmalar yapıyoruz yani. **(Kurum 2)**

4.2.2. Kadın Odaklı Çalışan Kurumlar

Kadın odaklı çalışan kurumlar çalışmalarını hak odaklı, eğitim odaklı ya da adalet odaklı gibi tanımlamalar yaparak anlatıyorlar. Bu kurumların içinde bazıları aile tanımını yapmaktan kaçınırken aileyi korumayı hedefleyen kurumlar aile tanımlaması yapıyorlar. Ancak kurumların büyük bir bölümünün aileyi kendi bakış açılarıyla tanımlarken iktidarını kullandığı aile tanımını sadece bir kurumun yaptığını gördük. Ancak burada bile ailenin değiştiği, günümüzde artık geleneksel yöntemlerle ailenin sürdürülemeyeceği söyleniyor.

Aile yapılarının dönüşüyor olması aile kurumunun yok olduğu ya da dağıldığı anlamına gelmez. Günümüzdeki aile yapısının geleneksel yapıdan farklılaştığını göz önünde bulundurmak ve buna göre politika geliştirmek gereklidir. Misal, boşanma rakamlarının arttığı gerçeği kabul edilmeli ve tek ebeveynli ailelerin sorunları göz ardı edilmemelidir.

(Kurum 9)

Kurumların bazıları toplumun geniş bir kesiminde hiç üzerinde düşünülmemiş bir aile tanımı kabulünün var olduğunu görmek zorunda kaldıklarını anlatıyorlar. Dolayısı ile bu kurumlar belli bir aile politikası geliştirmek yerine kadının aile içinde kendi rızasıyla var olmak isteyip istemediğine göre strateji belirlediklerini anlattı.

Direkt bir aile politikası var mıdır derken şöyle; aslında aile içinde hakikaten gönüllü olarak var olmak istiyor mu kadın, biz oradan daha çok yaklaşıyoruz. Aile yaklaşımımız tamamen aile içinde eşitlik ve işte İstanbul Sözleşmesinin getirdiği ve geri götürdüğü bireyi korumak üzerine aileyle ilişkilieniyoruz, özel olarak aileyle ilgili... **(Kurum 7)**

Aileyi korumaya çalışan kurumların bir tanesi ise stratejisini eşitlikten ziyade adalet kavramıyla açıklamayı tercih etti. Toplumsal cinsiyet eşitliği yerine toplumsal cinsiyet adaleti kavramını kullandı. Böylece, mevcut adaletsizlikleri ortadan kaldıracak bir fırsat eşitliği sağlanabileceğini ve

bunu hedeflediklerini söyledi.

Strateji olarak eğitim tüm kurumların ama özellikle de aileyi korumayı hedefleyen kurumların odağındaydı.

Hep gündemimizde aile vardı aslında. Hak bazlı çalışmıyorduk, eğitim bazlı çalışıyorduk. Yani, nasıl eğitebiliriz çocuklarımızı ve aile içinde nasıl daha mutlu olabiliriz? Eşlerimizi nasıl daha iyi dönüştürebiliriz açıkçası. Sıkıntısı olan arkadaşlarımız çünkü biz hanımları alıyoruz, derneklere eğitiyoruz sanki din eğitimi alanında değil yani, o anda ihtiyaç olan ne varsa hemen bir eğitim koyuyoruz, o konudaki eksikimizi gideriyoruz. **(Kurum 8)**

Ancak kurumlarda zaman içinde strateji değişikliğine gidildiği de görülüyor. Şu anda başka oluşumlarda çalışan muhafazakar kurumlardan kadınlarla yaptığımız görüşmelerde daha önceki kurumlardaki aile yaklaşımlarını da anlattılar. Bazı kurumlar eğitim temelli bir yaklaşım benimsemekten hak temelli bir yaklaşıma yöneldiklerini anlatıyor.

Kadın odaklı kurumların aile tanımları kendini aile olarak tanımlayan her birlikteliği kapsamaktan böyle bir tanım yapmaktan kaçınmaya kadar giden farklı tutumlar barındırıyor. Bu kurumların bir tanesi örneğin toplumun resmi belgesi olan ve “sol elinde yüzüğü olan her kişiyi aile kabul eden” yaklaşımına karşın kendilerinin aileyi daha esnek bir biçimde tanımladıklarını anlatıyor:

Kim kendini nasıl rahat hissediyorsa, kim nerede nasıl bir kararlılık içinde yürüebiliyorsa, saygı da, sevgi de, eşitlikle işte beraber yaratabiliyorlar ben bu tanıma aile derim.

(Kurum 6)

Kadın odaklı muhafazakâr kurumlar aileyi çok geniş, ihtiyaç odaklı ve bu çerçevede de hem mutluluk veren hem de zaruri bir kurum olarak tanımladılar.

İnsanın en temel ihtiyacı da sevmek, sevgi, sevimlik.

Sevilmek kadar sevmek de insana iyi geliyor. Bunu da en iyi aile içinde yapabiliyorsunuz. Yani, herkesi sevebiliyorsunuz ama emek verdiğiniz şeyi daha çok seviyorsunuz. Onun için, şimdi en klasik anlamda aile, toplumun en küçük yapı taşıdır diyeceğim. **(Kurum 8)**

Bu kurumların bir tanesi ise ailenin tarihçesini gündeme getirerek ailenin gerekliliğinin altını çizdi:

Aile, insanlık tarihi boyunca toplumsal hayatın en temel ve en önemli kurumu olagelmıştır. Kişiliğimizi, inancımızı, kimliğimizi, ana karakterimizi bize kazandıran kurum ailedir. ... Neslin ve nesebin korunması için aile kurumunun varlığı elzemdir. **(Kurum 9)**

Muhafazakâr kurumlar kadın güçlenmesini ve ailenin güçlenmesini bir arada düşünüyorlar. Bu yüzden de kadını aileden ayırmadan çalışma yapmak zorunda hissediyorlar. Böyle yapmadıkları takdirde eleştiri alacaklarını ima ediyorlar.

Ama genel bakış açısı, çocuğu, kadını, aileden ayrı değerlendiriyorsunuz, bu işte feminizme kapı aralar, kadını siz aileden... Yani kadın hakları şeyi rahatsız ediyor bazı kimseleri. Anladınız mı? İnsan hakkıdır. Evet, bana da mantıklı geliyor. Kadın hakları komisyonu varsa erkek hakları komisyonu da olsun. Çocuk hakları da var yani. Onlar aslında çocuk hakları, kadın hakları diye kadını ayırıyorlar, ama rahatsızlık da duyuyorlar. Feminizme buradan bir kapı aralanacak diye ödleri patlıyor. Toplumun her kesiminde, güçlü kadın aileyi yıkar ...diyor. **(Kurum 8)**

Bu kurumlardan birinde görüştüğümüz kişi avukattı. Dolayısıyla hukuki süreçte yaşananları yakinen gözlemlene imkanı olmuştu. Görüşme kendi cemaatlarındaki kadın düşmanlığını keşfetmesinin İstanbul Sözleşmesi sırasında ve 6284 sayılı yasanın uygulanması sırasında yaşa-

nanlar vasıtasıyla olduğunu söylüyor.

Mesela bu kadına şiddet olayında ben zannediyordum ki gerçekten herkes bu konuya karşıdır yani değil mi? Bunun çok şey olduğunu düşünüyordum, marjinal bir durum yani. Kadının şiddete uğraması falan. ...Şimdi kadınlar tepki vermeye başladı ve bir yaptırım uygulanmaya başladı ya erkeklere, evden uzaklaştırma olsun, soruşturma, darp raporu alınıyor falan. Bu herkesi çok rahatsız etti. Yani, beni esas şaşkırtan bu şey oldu. Yani kadın orada şiddete uğruyor, onuru kırılıyor ama bu hiç gündem yapılmıyor ama erkek bir hafta, bir ay evden uzaklaştırıldı, bu çok kötü bir şey, erkeğin dünyasını yıkan, onurunu kıran bir şey. Burada, erkek onuruyla kadın onurunun bile eşit olmadığını hissettim yani. **(Kurum 8)**

Hem aileyi korumaya odaklı hem de kadına yönelik şiddetle ilgili çalışan bu kurumların aile yaklaşımlarının bir yandan da çelişkili ve değişken olduğunu gördük:

Yani aileyi çok önemsiyoruz. Nasıl ifade etsem bilemiyorum... Ama kutsamıyoruz. Böyle bir şey var. Ne olursa olsun aile kurulduysa devam etmeli diyoruz ama bitmesi gereken yerde de bitmeyi bilmeli diyoruz. Yani bireyi ailenin içinde eritmiyoruz. Birey yine ailenin içinde şahsiyetini koruyarak devam edebiliyorsa o aile, devam etsin istiyoruz ama birey artık şahsiyetini kaybetmiş, şahsiyetine zarar gelecek bir oluşumdaysa aile, orada bitsin diyoruz. **(Kurum 8)**

Aileyi korumaya odaklı çalışmayıp kadın odaklı çalışan diğer kurumlar ise bir şekilde bireye odaklanma durumunda kalıyor. Bireye odaklandıkları ölçüde de aile yaklaşımları ve tanımlarında cinsel yönelime öncelik veriyorlar.

Birey üzerinden daha çok yapıyoruz ve daha çok aileyle

ilgili sıkıntılar üzerinden çalıştığımız için bir aile tanımı...
Tabi ki şöyle, yeni literatüre giren, çocuksuz aile ya da LGBTİ bireylerinin aile kurması üzerine ya da bekar anne - çocuk - aile, bunları da destekler ya da literatüre sokmak, dolaşıma sokmak, insanlara anlatmak üzerine bir aile yaklaşımımız var diyebiliriz. **(Kurum 7)**

4.2.3. Cinsellik Odaklı Çalışan Kurumlar

Yani doğduğun coğrafya kaderindir diye bir şey vardır,
bence doğduğun aile de iyi ya da kötü, kaderindir.

(Kurum 10)

Cinsellik odaklı çalışan kurumların çoğu aileye son derece mesafeliler. Ailenin “toksik” olduğunu, insanları, özellikle çocukları ezdiğini, sömürü ve şiddetin kaynağı olduğunu düşünüyorlar. Cinselliğe bakım odaklı bir perspektiften yaklaşan kurumlardan biri ise böyle bir tutum benimsemekten ziyade, içinde yaşadıkları aileye kendi istekleriyle bağlı olan kişilerin bu seçimine saygı duyuyor ve onların isteği doğrultusunda bu ailelere destek veriyor. Bu kurumda çalışanlar kendileri aileyi onayladıkları halde, çalıştıkları insanlar onayladıkları için stratejik olarak aileyi tanıyan ve destekleyen bir yaklaşım sergilemeye çalışıyorlar.

Aileye stratejik yaklaşan bu kurum kendi çalışma alanını beden politikası olarak tanımlayarak odağını geniş tutuyor. Bu odağın içinde cinsellik kadar, cinsel haklar, doğurganlık, koruyucu sağlık ve yaşlılık gibi konulara kadınların güçlenmesini ve haklarını temel alarak yaklaşıyorlar.

Bireyin içinde yaşadığı ortamı görmezden gelen bir tutum üzerinden zaten yol alamayız. Kadın sağlığı eğitim programında kadının aile içindeki işte bakım veren rolünü, eş rolünü, annelik rolünü eşitlikçi bir perspektifle daha katılımcı, daha etkin, daha etkileşimci bir süreçte hani nasıl yapabilir üzerinden olduğu yaşadığı ailenin dinamiklerini elbette dikkate alıyoruz; ama bu şey kadınları aile içerisinde daha rahatsız bir noktaya getirmiyor. **(Kurum 13)**

Destek verdikleri aileleri uzaklaştırmamak için benimsedikleri bu stratejinin bir nedeni de kendileri gibi kurumlar hakkındaki söylentilerden haberdar olmaları:

Kadına pek çok durumda da öyle algılanır ya kadını

güçlendirmek genelde kadını ailede ya da eşe karşı tepkili bir noktaya taşımak gibi algılanabilir. Böyle olmuyor sahada. Onun için bunu çok farklı yerlerden duyabiliyoruz yani. Çok daha muhafazakar kapalı ortamlardan onun için ya da gençlerle çalışırken. **(Kurum 13)**

Cinsellik odaklı çalışan diğer kurumların odağında ise cinsel yönetim en başat sorunsalı oluşturuyor. Bu kurumlar bir aile politikalarının olmadığını söylemekle beraber mevcut aile söylemlerine, aileye ilişkin normlara karşı oldukça tepkililer.

Bütün sorunların ailede başladığı, burjuva ahlakının ailede ortaya atıldığını, güç ilişkilerinin keskin olduğu, işte ne bileyim ikili cinsiyet sistemine karşıyız ama bütün travmaların, şeylerin ya da interseks çocuklara yönelik müdahalelerden bahsediyoruz, yasal cinselleştirilmiş şiddettir diyoruz ama bunların hepsi aile izniyle, aile iradesiyle ve talebiyle olan şeyler. Dolayısıyla çocukların ilk yaşadığı mağduriyetler, cinselleştirilmiş şiddet bağlamında aile içinde oluyor. **(Kurum 11)**

Bu kurumlar cinsel şiddetin aile dışından geldiğine dair görüşleri mit olarak görüyor ve esasen cinsel şiddetin aile içinde evlilik içi tecavüzdən çocuk istismarına çeşitli şekillerde çok yaygın olduğunu vurguluyorlar. Aileye karşı olmalarını en çok bu nedene bağlıyorlar. Kutsallık kavramının da aile içindeki bu ilişkileri örtbas ettiğini düşünüyorlar.

Sadece biz o mitleri konuşurken ailenin de bunların yaşadığı birincil kurumlardan olduğu, örneklerle verdiğimizde, bizim hissettiğim, gözlemlediğim şey, orada bir şey oluyor insanlarda... Toplumdaki bakış açısı bizim tamamen mit olarak yıkmaya çalıştığımız şey yani. İşte aile kutsaldır, ailede olan ailede kalır, namus kavramı, ahlak kavramı bizim hep sorguladığımız ve kimin namusu, kimin ahlakı dediğimiz... **(Kurum 11)**

Ya aile benim çok saygıyla baktığım bir kurum değil, dolayısıyla çok sevdiğim bir kurum değil, gerçekten. Çekirdek aile olabilir ama işin içine amcalar, dayılar, yeğenler girince, gerçekten bazen tiksiniç bir hal alabiliyor.

(Kurum 10)

Konuştığımız bu kurumların tümü aileye ilişkin söylem ve tutumların tamamen siyasi bir manevra olduğunu, ailenin bu siyasetlerin aracı haline getirildiğini savunuyorlar.

Aile kavramının yani kullanımını, konumlandığı yeri aile için en büyük tehdit olarak görüyorum öyle söyleyeyim. **(Kurum 9)**

Kutsallaştırma meselesi çok riskli tabi hani aileyi kamu politikaları da bunu biraz destekliyor. **(Kurum 13)**

Bu kurumların bazıları ailenin esas işlevinin sadece kişiyi koşulsuz desteklemesi, hayatla “sağlıklı bağlar” kurmasını sağlamak olduğunu savunuyor. Fakat bunun tam tersini gözlemlediklerini ifade ediyorlar.

Ailenin işlevi kişilerin dünya ile daha sağlıklı ilişkilenmesine, güvenli bir yaşam sağlamak dışında herhangi bir işlevi olduğunu, ben şahsım adına düşünmüyorum. Varoluşunu güçlendirmesi dışında bir şey olabileceğini ben düşünmüyorum ailenin işlevinin. Evet yani düşünsenize yani sizin güvenliğinizden hayatta daha sağlıklı bağlar kurmanız gereken bir kurum var tam tersi sizi yok etmeye yönelik çabalayan bir kurum, Türkiye'deki aile kurumu ve pek tabiki de bu hiç kimseye iyi gelmiyor bence, naçizane öyle düşünüyorum. Türkiye'de var olan geleneksel modeldeki aile tanımı benim aile tanımımın çok uzağına denk düşüyor. **(Kurum 13)**

Var olan aile biçimlerini eleştiren bu kurumların çoğu olmasını istedikleri aile biçimlerine ilişkin hayal de kuruyorlar. Ailenin “bir bağ hisset-

mek, bir şeyin parçası olmak” gibi önemli işlevleri olduğu için başka aile tanımları yapanların yanı sıra kendi bireysel arzuları olarak başka aile biçimlerini anlatan görüşmeciler de var.

Bizim bir aile görüşümüz var. Biz ailenin sevgi ve kabul bazlı olduğuna inanıyoruz. Ailedeki bütün bireylerin birbirini desteklediği, çocukların olabildiği en iyi şekilde büyüyebildikleri, kendilerini kabul edebildikleri, sağlıklı ilişkilerin olduğu ve kabulün olduğu bir aile bizim gördüğümüz aile. Onun için başka bir aile mümkün diyoruz. ... Bizce ailenin tek bir şekli var ve o da çocuğunu kabul eden aile. **(Kurum 10)**

Bu kurumların “seçilmiş aile” olarak adlandırdıkları aile biçiminin bu hayalleri gerçek kılabilceğine dair beklentileri var. Bu kurumlar seçilmiş ailelerin gerçek sevgiyi yaşatabileceğini, gerçek bağlar kurabileceğini umuyor.

Tabi ki bir şeyin parçası olmak, bir bağ hissetmek çok güçlü bir şeydir, o yüzden işte biz seçilmiş ailede o bağı hissettiğin zaman aa evet ya aile olmak böyle bir şeymiş diyebiliyorsun. Hakikaten kedinle bile daha güçlü bir bağın olabiliyor yani. Ya da sadece bakım vermek, sadece para göndermek falan değil, biz ne dersek onu yapacaksın değil, gerçekten bir bağ kurduğunu hissettiğin zaman seçilmiş ya da biyolojik ailenle, bir şeyin parçası olmak, yalnız hissetmemek, eşit olduğunu hissetmek, gözetildiğini hissetmek, kararlarına saygı duyulduğunu, desteklendiğini hissetmek iyi yanları olur tabi ki. **(Kurum 11)**

Bu kurumlar kendi kurum içi ilişkilerinde ve dayanışma ağlarında hayalini kurdukları seçilmiş aileyi pratiğe geçiriyorlar. Ayrıca seçilmiş ailenin daha iyi bakım hizmeti de verebileceğini, dolayısı ile maddi getirileri olduğu da söyleniyor.

Yani ben şuna inanıyorum, bazen en yakın arkadaşınız aslında kardeşiniz gibidir. Kardeşinizle bile o kadar bir bağ kuramazsınız. Ben aileyi böyle görüyorum, kan bağı olmamıza gerek yok aramızda. Ve [Kurumumuzla] öyle bir aileyiz ki birbirimizin çocuklarını, [X] benden bir tecrübesi var o juniorla çalışırken herkesin ismini bilir, yaşını bilir, kim kimdir onu bilir, böyle bir ablalık, teyzelik, annelik yapıyoruz aslında, yarı anne gibi olabiyoruz, birbirimizi iyi tanıdığımız için... **(Kurum 10)**

4.2.4. Siyaset Odaklı Çalışanlar Kurumlar

Siyaset odaklı çalışan kurumların tümü aileye belli bir mesafeden ve eleştirel bakıyor. Ailenin kutsallığının altında nasıl şiddet ürettiğini gündeme getiriyorlar. Aileyi kadının bakım emeğini sömüren, kadını basıkılayan ve kontrol eden bir kurum olarak tarif ediyorlar. Cinsellik odaklı çalışan kurumlarda olduğu gibi siyaset odaklı çalışanlar da aileyi siyasal söylemin ve sosyal politikaların ürettiği bir kurum olarak düşünüyorlar ve bu tanımlar ve söylemler üzerinden tartışmayı tercih ediyorlar.

Kadınlar açısından baktığımızda da aslında patriyarkanın ve kapitalizmin bütün biçimlerinin ve sömürü biçimlerinin kadınlar üzerinde aslında tahakkümle sağlandığı yerler diyebiliriz aileye. **(Kurum 18)**

E bugün hani aile içi politikalarla olan derdimizde de zaten aynı şeyi söylüyoruz. Orası mutlu mesut o yüzden görmeyelim, orada ne olursa olsun alanı değil. Orada, zaten bu yapıda bir eşitsizlik var, çünkü toplumsal cinsiyet eşitsizliği var ve bu nedenle oranın şiddetle aslında... Yani orası şiddetin olduğu yer. **(Kurum 14)**

Bu kurumlar kendilerini feminist olarak tanımlıyorlar ve patriyarka eleştirisi ile yola çıkıyorlar. Ataerkinin görünmezliğine karşı mücadele ediyorlar. Ataerkinin kadınların bedenine, hayatına ve emeğine el koymasını görünür hale getirmeye çalışıyorlar. Dolayısıyla feminist bir yerden aileyi de bu tahakkümün ince ince işlendiği bir yer olarak görüyorlar.

Feminist olarak yola çıksalar bile bu kurumların çalışmalarını kime yönettikleri ve hangi odakları muhatap seçtikleri farklılaşabiliyor. Gördüğümüz kurumların ikisi çalışma alanı olarak seçtikleri mahallelerde kadınları “özgürleştirmeyi” hedefliyor ya da “bilinç yükseltme” çalışmasına davet ediyorlar. Dolayısı ile ataerkinin sonuçlarını kendilerinin görmesi için söylemlerini bu kadınlara yöneltiyorlar.

Dolayısıyla kadınların [aileden] özgürleşmesi, kendi varlıklarını yani, sadece anne olarak, sadece bir eş

olarak sadece ev içinde hizmet eden biri olarak değil, aynı zamanda kendi yaşamını eline alabilen, kendi ayakları üzerinde durabilen, kendi.. Aslında bütün bu toplumsal cinsiyet rollerinden sıyrıldığı bir aile bir yapı tanımlayabiliriz. **(Kurum 17)**

Yani böyle gelsinler bize, sorunlarını anlatsınlar biz de onlara yardım edelim mantığında değil. Yardım anlayışını çıkaran, iyilikte de kötülükte de ortaklaşan ve oradan çözüm bulmaya çalışan. Biz hep şeyi yaptık başvuru yapan kadınlar da özgün durumlarına göre örneğin dilekçesini gitsin kendisi versin. Biz bunu hazırlayalım ama oraya kendisi gitsin versin. Öz gücünü artık yeniden keşfetsin. **(Kurum 18)**

Kurumların bir tanesi eğitim ayağında yine kadınların bakış açılarını değiştirmek ve özellikle de kadının insan haklarını gözetmek amacını taşıdıklarından onlar da kadınlara sesleniyorlar. Ancak özellikle cinsel ve bedensel haklar konusunu toplumun genelinde de savunmaya çalıştıkları ölçüde kamuoyuna hitap ettiklerini görüyoruz.

Kadına yönelik şiddet konusunda uzmanlığı olan diğer bir kurum da aynı şekilde yaptıkları iş vasıtasıyla kadınları muhatap alırken, bu işlerden çıkardıkları ataerkilliğe ilişkin dersleri kamuoyu ile paylaşmaya çalışıyorlar. Bu kurum aile içi şiddetin yaygınlığının ailenin kutsallık söylemiyle mümkün olduğunu kitap ve broşürleriyle anlatmaya çalışıyor.

Kurumlardan birinin doğrudan kadınları hedefleyen çalışmaları yok. Yaptıkları çalışmaların esas hedefi kadını kısıtlamaya yönelik üretilen politikalara karşı söz üretmek ve kadınları bu yolla güçlendirmeye çalışmak. Bu bağlamda çeşitli kampanyalar ve eylemler yapıyorlar. Dolayısıyla doğrudan politika yapıcılara karşı eleştiri getirip, yaptıkları işlerde kamuya ve devlete sesleniyorlar.

Yani biz böyle daha çok toplumsal, kamuoyu bağlamında aslında, daha çok kadınlar hedefimiz aslında. Ve devlet, iktidar. İktidarı hedefliyoruz, muhalefeti de. Yani genel

olarak devlet, bu yönetim şeyini hedefliyoruz aslında.
Oraya söz söylemek bir derdimiz genel olarak. Ve kadınların
güçlenmesi aslında. (Kurum 16)

Siyaset odaklı çalışan kurumların aileye bakışları büyük ölçüde aynı olsa da, yaptıkları çalışmalar dolayısıyla aileyle ilgili farklı pozisyonlar alıyorlar. Kadınlarla doğrudan çalışan ve iş yapan kurumlar, kadınlarla dayanışma ya da eğitim ilişkisine girdiklerinde kendi bakış açılarının dışında daha stratejik bir tutum alabiliyorlar. Bazen bu stratejik yaklaşım görüştüğümüz kadınların aile tanımına da yansıyor.

Aile nedir derneğin ortak görüşü aslında hani şeyin yani var olan bir gerçek var bu coğrafyada özellikle orta doğuda ne kadar o çizilmiş aile şeyini kabul etmesek de çünkü reddedilen bir yerde o kadınlar aile içerisinde o çemberi çok kabul etmiyoruz ama maalesef böyle bir gerçeklik de var o gerçekliğe nerden yaklaştığımız da önemli aslında. (Kurum 18)

Bazen de kendi yaklaşımlarının stratejik olmasının sebebinin kadınlarla dayanışmak olduğunu açıkça dile getiriyorlar.

Yani aile özelinde yok ama [derneğimizin] aslında bir tabiki birincisi [derneğimizin] ilkesi feminist yöntemlerle bir çalışma yürütmek. Ve bunu da kadınlarla dayanışma kurarken de onların biricik ihtiyaçlarını gözeterek, her birinin hikayesinin ve ihtiyaçlarının farklı olduğunu gözeterek ve kadınları yargılamadan bu dayanışmayı kurmak şimdi bu, çok konudan bağımsız gibi görünen bu ilkeler tabii ki farklı pozisyonlanmaları almayı gerektiriyor aileyle ilgili. O yüzden aileyle ilgili bir politika oluşturan bir yer değil. (Kurum 14)

Kurumların aile ile yaptıkları çalışmalara göre aileyi muhatap alma biçimleri ve aile tanımları değişiyor. Mahallelerde çalışan kurumların aileye daha ikircikli bir tutumla yaklaştıklarını ya da kadınları dönüş-

türerek aileyi dönüştürmek gibi bir hedefle aileyi muhatap aldıklarını görüyoruz.

Ama hani dernekte olan kadınlar ve aslında ilkelerimiz doğrultusunda aileyi böyle çok kutsayan yaşadığımız toplumdaki aile kavramını biraz reddeden ve alternatif aileyi açığa çıkaran bir çalışma prensibimiz var diyebilirim. Demokratik bir aile daha eşitlikçi bir aile yani sadece erkeğin aile reisi olduğu bir aile değil kadının da erkeğin de 6 yaşındaki bir bireyin de aslında o ailenin bir bireyi olduğunu eşitlikçi ve daha demokratik bir aile. **(Kurum 18)**

Biz bu aile tanımını yıkmak ve kadınların özgürlüğünü... yani bu tahakkümün içinden çıkarak özgürleşmelerini sağlamak adına bu aile tanımına karşı çıkıyoruz evet. Yani bu aile yapısına daha doğrusu. **(Kurum 17)**

Buna mukabil başka bir kurum aile yapısına karşı çıkmak yerine aileye alternatif oluşumlar üzerine odaklanıyor. Ailenin tek seçenek olarak sunulmasına karşılar, devletin insanları aileye mahkum etmemek için sorumluluk alması gerektiğini düşünüyorlar. Bu duruşları sebebiyle de dayanışma bağlamında dahi olsa aile ile işbirlikleri yapmıyorlar. Bu kurumdan görüştüğümüz kişi başka kurum ve derneklerin “seçilmiş aile ya da “alternatif aile” görüşüne de karşı çıkıyor ve hayatın hiçbir alanında aile ile işbirliğine girmiyor. Niye bir şeyin alternatifini bulmaya çalışırken hala aile diyoruz? Niye aile üzerinden hala bir alternatif-.... yani sen o ilenin içindeki o dinamiği, dinamikleri, eşitsizlikleri, sorumlulukları onları konuş-... irdelemekse amacın niye tekrar aile ismiyle, hatta başka formatlarda yeniden üretmiyor muyuz başka şeyleri diye konuşmaya ihtiyacım var. **(Kurum 16)**

4.3 Ailede Sorun

Kurumların aileye nasıl yaklaştıklarını öğrenmeye çalışırken birçok kurum ailede gördükleri sorunları da anlattılar. Görüştüğümüz kurumların ailede neleri sorun olarak gördükleri farklılaşıyor. Bazı kurumlar sorunları çocuk üzerinden bazıları ise kadınlar üzerinden tarif ediyor. Çocukların ailenin malı gibi görülmesi, ailede çocuğun kontrol altına alınması ve sürekli kendisinden bir şeyler beklemesi bu sorunlardan bazıları.

Sorun, aynen, hiyerarşi. Yaş hiyerarşisi, yetişkin odaklılık, yetiştiricilik. Sınır ihlalleri. Sınır ihlalleri yani hem dışarıya karşı da böyle, çok harika olsun çocuk, her şeyi başarsın bilmem ne falan istiyor ama ona gelince her şeyime benim, tamam diyeceksin ama dışarıya karşı ses çıkar falan. Büyüdüğünde çok özgüvenli, çok güçlü, harika bir insan ol istiyorum ama küçükken ben ne istiyorsam o olacak gibi bir şey var hani dengesizlik var. **(Kurum 11)**

Kurumların çoğu ailedeki sorunları kadınlar üzerinden tarif ediyor. Kadın kavramının, toplumsal cinsiyet rollerinin ve tabii kadına yönelik şiddetin en büyük sorun olduğunu vurguluyorlar.

Ben tamamen tanımlama üzerinden bakıyorum, yani kadını tanımlama. Ben ve arkadaşlarım açıkçası; kadın tanımlaması üzerinde sorun var. Bu tanımlama sorunu hepimizin belirli bir kıstas içine belirli bir ölçü içine almaya çalışsan, bu nedenle de bu zincirleri kırmanın gerektiğine inanan biriyim **(Kurum 6)**

Görüşüğümüz kurumların neredeyse hepsi ailedeki sorunların başında şiddet, cinsel istismar, eşitsizlik, eğitim ve sosyal haklardan mahrum edilme gibi aslında toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklanan sorunları sıralıyorlar. Bir çok kurum karşılaşılan bu sorunları kadının tanımı yanında aile tanımından ve aile içindeki kadınların konumlandırılma biçimlerinden kaynaklandığını ifade ediyor.

Evet yani şiddet mesela en şeyi. Şiddet üzerinden, nafaka da aynı şekilde. Yani şiddet üreten, şiddetin konu olduğu herhangi bir şeyi

aile ile savuşturulan her Şeyde bizim için aile orada büyük bir sorun, aile söylemi diye özetleyebilirim galiba. Bakım, yani genel olarak sosyal politikalarda da öyle yani. **(Kurum 16)**

Ailenin kadın emeğini sömüren ve kadını kısıtlayan bir kurum olarak tarif eden kurumların bazıları için sorun kurumun kendisi:

Ailenin bizatihi kendisi. remeyi sorun olarak görüyoruz. Bok mu var ryorsun? Bir ocuk al, madem bakım verebilecek kapasiten var. Kendini entelektüel olarak bu yeterlilikte görüyorsun. Bin tane ebeveysiz, evsiz ocuk var yani. **(Kurum 11)**

Bazı kurumlar ise sorunun yoksulluk, g gibi daha genel toplumsal olaylara da bağlıyor ve yoksulluğun sadece kadınları değil, çocuklar için de ciddi sorun teşkil ettiğini anlatıyorlar..

Savaş ve çatışmaların sonucunda aileler yerinden edilmekte, parçalanmakta ve yoksullaşmaktadırlar. Öte yandan yoksulluk, çok yönlü sosyal bir sorun olarak aileyi derinden etkilemektedir. Yoksulluğun sarmalındaki aile bireyleri, insani Őartlarda barınma, beslenme, sağlık ve eğitim gibi sorunlarla karşı karşıya bulunmaktadırlar. **(Kurum 9)**

Kendini muhafazakâr olarak tanımlayan kurumların bazıları aile için-deki sorunu eşler arasındaki ilişkilerin yaşanma biçimine bağlıyor.

Çevremdeki evliliklere baktığım zaman en büyük sorunun kadın ve erkeğin birbirine saygı sorunun olduğunu görüyorum. Birinci sorun. İkinci sorun hocam, yeteneklerin bastırılmasını görüyorum, kadın ve erkeğin birbirlerini. nc sorun hocam, destek verilmemesini. Kişinin, mesela kadının da erkeğin de kendisini geliştirmeye destek verilmemesi. **(Kurum 5)**

Ama aynı kurum evliliğin kadını destekleyebileceğini de sözlerine ekliyor:

Mesela belki bırakılsa normal, normalin altında vasat bir kadın olacak birini kocasının desteğiyle yönetim kademesine gelen kadınlar da gördüm. Orada da bu fikrimi daha sabitleştirdim. Yani demek ki dedim, bir evde kadın ya da erkek birbirini desteklerse, gelişimini, bazen bu yetenek olur bazen gelişim olur yani. **(Kurum 5)**

Sorunu erkeklerin yaşam alışkınlıklarına ve eşlerini aldatmalarına bağlayan kurumlar da var.

Eşin alkol alması, e işte eşin uyuşturucu alması, e işte eşin kişilik sorunu, karı koca arasındaki iletişimsizlik, o kadar çok alt maddeleri var ki. Ama baştan hepsine bunun biz karşıyız. Kesinlikle şiddet olamaz. Eğer bir karı koca geçinemiyorsa boşanmalılar. Başka bunun şeyi yok. **(Kurum 5)**

4.4 Aile Birey İlişkileri

Görüşüğümüz kurumlara bir yandan aileyi daha iyi tanımlayabilme-leri için, öte yandan toplumun temelinde aileyi mi bireyi mi gördüklerini anlamak için aile birey ilişkilerini nasıl tarif ettiklerini sorduk. Bunu yapma sebeplerimizden biri de toplumun temel taşı ailedir söyleminin yaygınlığına karşın alttan alta bir birey söyleminin dolaşmasıydı.

Görüşüğümüz kurumların bazıları için birey toplumun temel taşı iken, bazıları için birey temelli çalışma yapmamak ancak bireyi de ezdir-memek gibi bir denge tutturmak önemliydi.

Kendi içinde eşsiz ve potansiyele sahip kişi. ...Yani aslında hepimiz bireyiz. Şahsım, kendim birey yani. Yani benim bu şeylerle, onların anlamlarıyla ilgili çok şey değılimdir hani parlak değılimdir ama birey deyince... hani şey mi denir, sosyal bilgiler kitaplarında hani, toplumu oluşturan her bir kişi.... yapı taşı... birey.. hepimiz aslında. O grubu oluşturan her bir kişi bence birey, tam daha fazla açıklayamam herhalde. **(Kurum 10)**

Hani bir feminist politika yapmaktan bahsediyorsak, orada da böyle, birey olma tartışmalarının aslında çok fazla şey olduğu ve yer yer de aslında o kolektif şeyin, kolektif bir şey üretme, bir politika üretme şeyinin de yer yer daha zayıfladığı ve bireylerin daha öne çıktığı bir şey olabiliyor. O yüzden böyle, feminist politika açısından baktığım zaman daha kolektif bir şeyi nasıl üretebiliriz ve şey yapabiliriz yönünde, birey olmanın da bunun önüne geçmemesi gereken bir şey olduğunu da düşünüyorum başka bir yerden de aslında. **(Kurum 15)**

Bazı kurumlar ise birey sorununa oldukça mesafeli yaklaşıyorlardı.

Ben bir feminist olarak bu kadar birey, birey üzerinden politika yapmayı doğru bulmuyorum. Bence [biz] de yapmıyoru[z] zaten, feministler de yapmıyor ama böyle bir politika yapma yöntemi var. Ama biz bence buna girmiyoruz;

birey üzerinden politika yapma. O ne? İşte bireyin öncelikleri, bireyin hassasiyetleri böyle gibi gibi yani. Bir birey, birey, biriciklikten oluşmuyor. **(Kurum 16)**

Siyaset odaklı çalışmalar yapan kurum ve oluşumların çoğu hariç, diğer kurumlar bireyselleşmeyi önemli bir değer olarak görüyorlar. Bununla birlikte kurumlar bireyin toplumdaki önemini farklı biçimlerde tanımlıyorlar ve aile ile birey arasındaki ilişkileri farklı biçimlerde kuruyorlar. Çalışma odaklarına göre birey-aile ilişkisi hakkındaki görüşleri de değişiyor.

Aile odaklı çalışan kurumlar arasında bazıları ailenin bireyi içine çekmesini, bireyin aileye yapışık kalmasını bireyi ketleyen, kısırlaştırıcı bir şey olarak görürken, bazı kurumlar ise bireyin ancak aile içinde kalarak korunabileceğini öne sürüyor. Bireylerin aile çerçevesi içinde kalması için çalışan bu kurumlar için toplumsal değişimin dayattığı gelişmelerin bireyi aileden dışlamaya yol açmaması gerekmektedir. Bu yüzden bu kurumlar için çekirdek ailenin başat aile biçimi haline gelmesi, yoksulluk ya da şiddet gibi nedenlerle boşanmaların artması, aile bireylerinin farklı cinsel yönelimlere sahip olması gibi günümüzde yaşanan farklı deneyimleri kabul edip özellikle çocukları ailesiz bırakmamak ve aileye ona göre destek vermek önemliydi.

Yani, bireyi yalnız başına bırakmıyoruz hocam. Dernek olarak, birey kendi kararlarını kendi verir düşüncesiyle bakmıyor dernek olaya... Yani birey o aileye aittir hocam. Orada aile kendi kültür ve düşüncesine göre ona müdahale ediyor... Yani insanların bireysel özgürlüğü bizim aile düşüncesinde bir yere kadar, sınırsız değil. Yine de o aileye uyum sağlamak zorunda çocuk.... Birey tartışması en çok eşcinsellikte çıkıyor ortaya. Eğer aile yapısına ya da açık kızların kapalı kızların açılması noktasında bu tartışmalar çok fazla çıkıyor. Eğer, kız ya da çocuk cinsiyetle ilgili problem yaşadı veya başı kapalı açılmak istedi burada çok fazla direnç var.

Bu kurum bireyin kendi sözleriyle "aile kültürüne" uymayan davranışları karşısında başka hiç bir kurumdan duymadığımız bir yaklaşım sergiliyor. Bireyi bu isteklerinde desteklemek yerine tutumunu değiştirmeye ikna etmeye, en nihayetinde de bireyi ailenin içinde tutmaya çalışıyor.

Yine de şu var, aile kültürüne aykırı davranışlar gösterildiğinde, onu baskı altına alma düşüncesi var. Şöyle demiyor dernek, o birey istediği zaman başını açabilir, açılmasıyla onu biz destekleyebiliriz, bununla ilgili bir bakış açısı geliştirelim demiyoruz dernek de demiyor. Ya da cinsiyetini değiştirmek istedi, biz bu noktada onu sosyal ve psikolojik olarak destekleriz demiyoruz, onu nasıl engelleriz? Yani, bunu engelleyebilecek psikolog bu noktada bu bakış açısıyla bakacak ve telkinlerde bulunacak psikolog. Bununla ilgili tedavilerini yapacak ürolog olur ya da kadın doğumcu. Bu şekilde pozitif bilim kullanılarak, dini telkin burada hiçbir işe yaramıyor. Onun herkes farkında. Yani, bireyi yalnız başına bırakmıyoruz hocam. Dernek olarak, birey kendi kararlarını kendi verir düşüncesiyle bakmıyor dernek olaya. **(Kurum 2)**

Esas odağını ailenin korunması olarak tanımlayan kurumlar ailenin sağlıklı bir biçimde gelişmesi için sorun çözmeye çalışırken, aile-birey ilişkilerinin birbirini etkilediğini anlatıyorlar:

Hani bu yumurta tavuk misali örneğini veriyorlar ya hocam, çocuk iyi ailede yetişmeye bağlı ya da iyi çocuk iyi ailede yetişiyor, kötü çocuk kötü ailede yetişiyor. Yani yumurta tavuk misali. İyi çocuklar iyi aileler kuruyorlar, yetişkin olduklarında, evlendiklerinde iyi aileler kuruyorlar. Sorunlu bireyler sorunlu aileler kuruyorlar. **(Kurum 5)**

Ancak bu kurumlar ailenin soyut bir kavram olduğunu, aileyi bireylerin oluşturduğunu ve eğer aile kötü ise bunun bireylerin kötü olmasından kaynaklandığını da vurguluyorlar:

Dolayısıyla bireylerin birbirine zararı vardır. Yoksa kurumsal olarak soyut bir kurum yani. Bizim için şu anda benim bulunduğum bir ev. Evet, biz soyut olarak, çatı olarak aile deniyor bize, ama burada benim eşim, çocuklarım ve ben

varım. Eğer ben burada, bana bir zarar geliyorsa, bu aileyle çok alakalı değil. Ailenin kutsiyetiyle, ailenin bilmem vs'siyle alakalı değil. Bireylerin birbirine verdiği zarardır. **(Kurum 5)**

Aile odaklı çalışan kurumlardan ikisi ise bireylerin aileden bağımsız, kendi kendine yeten, otonom kişiler olması gerektiğini düşünürken, bunun kazanılacağı yer olarak yine aileyi işaret ediyorlar. Odaklarında bireyin gelişimi ve güçlenmesi yer alıyor. Aile ise bu bireyin gelişimi için gerekli olan bir “ekosistem” olarak görülüyor. Bir diğer kurum ise ailenin birey üstüne tahakküm kurmasını engellemeye alışıyor.

Kadın odaklı kurumlara bakıldığında çoğu birey odaklı çalıştıklarını söylüyorlar. Kimi kadını korumak için bireye odaklanırken, kimi ailenin bireyi bastırđıęını düşündüğü için, kimi de kadının birey olarak yaşaya-mamasından dolayı merkezine bireyi koyuyor.

Evet anayasada var, evet kanunda var, medeni kanunun içeriğinde var ama kendi haklarını uygulayabilen ya da demokratik olarak kazanımları hayata geçirebilen, kendi tercihlerini yapabilen bir kadın kimliğini tanımıyorum ben. Yani siyasette yoksunuz, meslekte, meslek örgütlerini temsilinde yoksunuz... Yani bu tercihlerin içinde kadınların daha bireylik sınırlarına alma noktasında daha yürüyecek adımlarımız var diyorum ben. **(Kurum 6)**

Aile odaklı ve kadın odaklı çalışan muhafazakâr kurumların bireyi ailenin işleyişinin merkezine koyduğunu gördük. Bireyi, ailenin ve hatta toplumun “sağlıklı” olmasının koşulu olarak görüyorlar ve aile gibi oluşumların soyutluğunun yanında bireyin somut olduğunu ileri sürüyorlar.

Birey olmadan aile olmuyor ki. Yani bireyler ne kadar sağlıklıysa aile de o kadar sağlıklı oluyor. Yani ikisi birbirinden hem çok ayrılır hem i ieler. Bireye çalışırsanız artık zaten ailede sorunlar da çözülüyor. En azından yüzde elli, yani bir kişi bile kendini düzeltse sorunlar yüzde elli düzeliyor yani... Her şey bireyde bitiyor. **(Kurum 8)**

Kadın odaklı çalışan bir kurumdan görüşmecimiz, siyasi iktidarların kadının bireyselliğinin oluşabilme noktalarının önünü kestiğini söylüyor. Bu durumu 6284 sayılı yasanın kadını ve aileyi koruma kanunu olarak tanımlanmasını örnek vererek açıklayan bu görüşmeci bireyi kadın olmanın da merkezine koyuyor:

Benim aile tanımım çok kapsamlı yani bu tercihten ama beni birey olarak görmeyen bir tanıma kabul etmiyorum. **(Kurum 6)**

Cinsellik odaklı çalışan kurumlar bireyin özgürlüğüne ve seçimlerine ağırlık veriyorlar. Kurumlardan biri bireyin özgürleşmesinin toplumsal eşitlik açısından da önemli olduğunu savunuyor. Bu kurumlar, özellikle cinsel yönelim ve cinsel şiddet gibi konularda çalıştıkları için aile içinde çocukların birey oluşunu, hak sahipliğini vurguluyorlar. Bu kurumların aile birey arasındaki ilişkilerde bireylerin kararlarını, haklarını, sınırlarını öne çıkaran bir bakış açısı var. Bu bağlamda ailenin çocuğa bakış açısının değişmesi gerektiğini savunuyorlar.

Dokunma çocuğa diyoruz, dokunamazsın, aile olmak sana bu hakkı vermez diyoruz. Böyle de bir temel zıtlığımız olabilir kurumsal aile kavramına karşı. Burada bir birey var, çocuk bir bireydir, hak sahibi bir öznedir dediğimiz yerde biz aileden taban tabana zıt ve yasalar bağlamında da zıtlaşıyoruz. **(Kurum 11)**

Şiddete karşı koyma gücünün çocuklukta öğrenildiğini vurgulayan bu kurum, ailenin sadece cinsel yönelim açısından değil, tüm bireysel özgürlükler açısından sorunlu olduğunu ileri sürüyor.

Cinsellik için nasıl onaysa bütün aslında ilişkilenebilir biçimlerimizde onayın, sınırların varlığı ve olumlu bir yerden tanım yaparsak aslında bu sınırlara saygı duyarak yani, biz aile bireylerimizin de sınırlarını ihlal edebiliyoruz çok rahat bir şekilde. **(Kurum 11)**

Bu kurumların bir kısmı aileyi bir yandan “bireyin biricikliğini yaratan

ortam" (Kurum 10) olarak tanımlayıp aile ile birey arasında denge kurulmasını savunurken, ailenin bireyi bastırmasını toplum açısından zararlı buluyor:

Yani aile işte güçlü bireylerle güçlü ve eşit bireylere hizmet ederek aileyi etkilemesini umut edebiliriz burada. **(Kurum 13)**

Bireyi toplum düzeninde başat bir yere koyan kurumlar aile ile bireyin destekleyici etkileşiminin hem aileye hem de bireye iyi geleceğini düşünüyorlar.

Dolayısıyla orada herkes birbirine o alanı açtığı zaman ve sorumlulukların da kaçmadığı zaman özgür olabildiği zaman, neyi sevip neyi sevmediğini bildiği zaman ilişki de bireyle aile arasındaki ilişki de o kadar aslında kolay olacaktır. **(Kurum 10)**

Siyaset odaklı çalışan kurumların bir kısmı genelde ailenin bireyi ezdiğini düşünüyor. Birey kavramını kullanan kurumlar ataerkil yapının bir sonucu olarak aile içinde kadınların birey olarak tanınmadığını söylüyor ve dolayısıyla aile içerisinde bireyselleşmenin mümkün olamayacağını düşünüyorlar.

Bence zaten aile içinde bireyselleşmek imkansız bir şey. Çünkü zaten aile bir müdahale ve kontrol mekanizması **(Kurum 15)**

Dolayısıyla bu tür bir ailenin içerisinde tek başına bireylerden çoğunlukla bahsedemiyoruz. Özellikle kadınlar açısından bahsedemiyoruz zaten. **(Kurum 17)**

Siyaseti ön plana alan kurumların çoğu bireyden ziyade kolektiviteyi ön plana alıyorlar.

Elbette ki yine bununla beraber birey birey kadınların özgürleşmesi çok önemliken ama aynı zamanda bunu kolektif bir biçimde yapmanın önemi de çok hemen

önümüzde duruyor çünkü karşımızda bizi o yapının içine hapsedmeye çalışan, geçmişten şimdiye kadar yürütülen, bir yandan kapitalizmle beraber daha çok ezen, kadını ezen bir sistemle karşı karşıyayız. **(Kurum 17)**

Bu kolektivitelerin içine aileyi bile almak mümkün. Kadınlara yönelik çalışmalarını feminist odaklı yürüten kurumlardan bir tanesi kadınlara destek çıkabilecek hangi kolektivite olursa olsun onunla birlikte çalışmak gereğinin altını çiziyor. Özellikle şiddet bağlamında kadınların ailelerinden destek almaları gerektiğini, bu yüzden de kadınlara birey olarak yaklaşmanın da aileyi tümünden yok saymanın da pek bir anlamı olmadığını ifade ediyor.

Evet yani, tek başında kadın diye bir şey zaten yok... Ta da işte kadınların o yani desteklerinin, o kaynaklarının, yani izole edilmeleri, kaynaklarının kesilmesi, başka sosyal dayanışma ağları kuramamalarının belki bizim çok günlük beceri olarak çok adını bile koymak aklımıza bile gelmeyecek bir takım şeyleri yapmaktan mahrum kaldıklarını ve bunun da zaten kendilerini bir birey olarak görmek, kendilerinin bir hakkı olduğunu düşünmek, gidip bir kurumda hakkını aramak gibi şeylerin bilincini geliştirmekte çok güçlük çektiklerini görüyoruz böylece. **(Kurum 14)**

Birey kavramının birçok durumda pek bir şey ifade etmediğini söyleyen başka görüşmeciler de oldu. Kolektif mücadele üzerinden diğerleri ile aynı bakış açısına sahip görüşmecilerimizden biri, birey tanımını verili almayıp, bu tanımla ilgili problemleri gördükleri şeyleri belirterek bireyin de bir takım sosyal gruplar, sınıf, kültür, arkadaş grupları gibi ilişkisellikler içerisinde düşünülmesi gerektiğini söylüyorlar.

Birey olmak, bireyleşmek falan, ulaşılmaması gereken bir nokta gibi görmüyorum. Ama sadece ailenin var olduğu, yani aile-birey ikiliği değil, onun arasındaki yerleri konuşmalı ve doldurmalı feminist hareket diye düşünüyorum. Bu arkadaşlar olabilir, dayanışma ağları olabilir. Bu mesela çok... başka platformlarda,

feminist hareketlerde ya da çevremizde de oluyor; bir takım dayanışma ağıları. Bunun bir tek aileyle çözülmesine gerek yok. **(Kurum 16)**

Bu yüzden ailenin bireyin içinde bulunduğu ilişkiler açısından en belirleyici kurum olmadığını, aile-birey ikiliği dışına çıkmak gerektiğini düşünüyorlar. Dolayısıyla, bireyleri sadece aileye mecbur bırakmayan bir sosyal politika geliştirilmesi gerektiğini de söylüyorlar.

Şunu demek bence önemli; aile dışında bir hayat var ve bunun, bu hayatı kurmanın görevi, yani bu hayatı kurmak için devletin de bir takım sorumlulukları var. Yani insanları ailelere mahkum edemezler. Hani hiçbir şekilde seçeneksiz bırakamazlar insanları, demek yani. **(Kurum 16)**

4.5 Sosyal Politika

Görüşüğümüz kurumların büyük çoğunluğu sosyal politikalar konusunda benzer eleştiriler getirdi. Bu eleştirilerden biri devletin sosyal politikalar söz konusu olduğunda bireyi değil aileyi muhatap almasıydı. Bir diğer eleştiri de sosyal politikaların daha çok sosyal yardımdan ibaret kalmasıydı. Dolayısıyla kurumların geneli bütünlüklü bir sosyal politika izlenmediğini ve var olan politikaların belli bir aile tipini tanıdığını, bunun dışında kalan aile/bireyleri dışladığını ileri sürdüler.

Sosyal politikayı aileyi politikalarının temel birimi olarak ele aldığı için eleştirenler sorunu çeşitli açılardan dile getiriyorlar. Kimine göre asıl sorun ailenin yetemeyeceği ya da yetmek istemeyeceği sorunların var olması:

Türkiye'deki çocuk koruma şeyi, ne denir çocuğu mümkün olduğunca aileye yakın tutmak üzerinden çocuk korumayı tanımlıyor. Tabi burada esas önemli olan çocuğun yüksek yararını her şeyden şey yapmak yani bütün çocuk koruma şeyini ailelere teslim etmek yerine gerçekten devletin çocukları korumaya fiziksel ve duygusal olarak iyi olma halini destekleme yükümlülüğü var. **(Kurum 3)**

Kimisi ise kadına birey statüsü tanımamasını, kadını sadece ailenin bir parçası olarak görmesini sorun ediyor.

Türkiye'nin sosyal politikası bir kere kadına ailenin mütemmim cüz unsuru olarak görüyor dolayısıyla da aile... Sosyal politikanın içinde kadının dizginleyebilmek diyebilir miyim, çok özür dilerim belki ağır bir tanımlama olacak ama birilerine mahkum bırakabilen bir tarzda gidiyor Türkiye'de şu an. Bunun için de kavramsal olarak içinin boşaltıldığı bir ailede, kadına bunun içinde torbaya atıyorsunuz. Kadın mı, dezavantajlı grup mu, yaşlı mı, şehit mi, gazi mi böyle bir ayrıma gelmeden hepsinin içine koyulan bir torbanın içinde kadınlığı tartışıyoruz Türkiye'de. **(Kurum 6)**

Bu da zaten şey bağlamında birey tartışmasında hep söylediğimiz

de bir örnek oluşturuyor, kadınların devlet tarafından bir birey olarak görülmemesi meselesi... Tek başına hayatını kurmaya hakkı olan bir vatandaş olarak görünmediğini aslında sosyal haklar bağlamında. **(Kurum 14)**

Kurumların bazıları aileyi temel almanın Türkiye’de iktidarın istediği türde bir aile tipinin yerleşmesine olanak tanıdığı için eleştiriyor.

Çok ciddi bir endokrinasyon var. Yani bir aile modeli, ideal bir aile modeli oluşturulmaya çalışılıyor. İşte 3 çocuklu, muhafazakar, tırnak içinde vatanına milletine bağlı, vatanına milletine bağlı olmasın mı insanlar, öyle bir şey demeye çalışmıyorum, bunun ne olduğunu da kimse bilmiyor, işte daha böyle dini değerlere bağlı, işte bir şeyi sorgulamayan falan vesaire... **(Kurum 1)**

Sosyal politikalar yoluyla sadece ailenin değil, toplumun ve özellikle de kadının dizayn edildiği görüşü birçok kurum tarafından dile getiriliyor.

Türkiye’deki sosyal politikaları daha çok toplumu kontrol etmeye yönelik... Ama şunu söylemek istiyorum, toplum çok daha konservatif, daha kontrol edilebilecek bir şey yapmaya çalışıyor aslında. Yani sosyal politikalar biraz o yönde. Daha kabul ediş yani ne geliyorsa bu Allah’ın emri biz bunu yapabiliriz, ne yapalım işte kaderimiz buymuş gibi bir şeye sosyal politikalar evrilmeye başladı gibi görüyorum Türkiye’de. **(Kurum 10)**

Tamamen şey üzerine bir politika var yani, hepsi birbirini o kadar güzel destekliyor ki. Yani işte Diyanet bir yandan, Milli Eğitim bir yandan, yok Gençlik Kültür ve Spor Bakanlığı mı, ne oldu en son adı bilmiyorum, o bir yandan Milli Eğitim başlı başına zaten çok gençlerin, çocukların gireceği bir sistem yani. **(Kurum 11)**

Bazı kurumlar da dizayn etmenin ötesinde ailenin ve aileci sosyal politikaların bir sömürü mekanizması olarak iş gördüğünü belirtiyor.

Bunu işte aile içine hapsettiği kadınla beraber aslında devlet hem kendi varlığını sürdürmek hem kendine kar sağlamak için kadının emeğini sömürüyor hem de orada, nasıl desek, devletin toplum üzerindeki tahakkümünü düşündüğümüzde aslında aileler içinde de erkeğin tahakkümü altında çocuk ve kadının bulunduğu ve çocuk yetiştirmenin kadınlara devredildiği ama aynı zamanda bunların bütün toplumsal bezemelerle militarist çocuklar yetiştirildiği aynı zamanda bunun bir yönüyle kapitalizme de genç, işçi ihtiyacını karşıladığı... Yine aynı şekilde kadınların ev içi emeğinin bir yönüyle de ucuz işçi görüldüğü ve bununda sürdürülebilirliğinin aileyle gerçekleştiğini düşünürsek elbetteki biz bu aile tanımını yıkmak ve kadınların özgürlüğünü... **(Kurum 17)**

Kurumlardan biri sosyal yardım talebi konusunda kadınların daha ön planda olduğunu söylüyor. Bunun sebebi diğer birçok kurum tarafından da ifade edilen yardımların ulaştırılması konusunda “makbul mağdur”-ların gözetilmesi ve bu profile kadınların erkeklerden daha yakın görülmesi olabilir. Bu algıya göre kadınlar erkeklerden daha mağdur ama her kadın da değil. Kurumlardan biri bu ayrıma dikkat çekiyor:

Bu yüzden şeyde bu sosyal yardım meselesini, bu kadınların biraz medeni durumları üzerinden tanımlanan bir yanı da var... Bir kadının kocası öldüyse mesela hayat çok daha kolay. Orada çünkü kendi isteği dışında bir kayıp var. Ama bir kadın evlenmemişse ya da boşandıysa hele bir de çocukları da yoksa çünkü çocukları varsa çocuklar üzerinden de bir sosyal yardım alabiliyorlar, o zaman işte zaten sosyal yardım alabileceği bir şey de geriye kalmıyor. Tamamen çocuklu ve bir adamın, yani o adam öldüyse bile orada bir adam var aslında, onun üzerinden düşünülen bir sosyal politika var... Yetim maaşı mesela almak da aslında çok benzer bir tarafı var, o babadan maaş almak gibi. **(Kurum 14)**

Kurumlar, makbul aile tanımına giren ailedeki makbul kadınların yardım alabildiğini, diğerlerinin dışlandığını ifade ediyor.

Böyle bir makbul annelik var, makbul kadınlık var, makbul bir aile var, sen o kadınları yaşam tarzına göre şey olduğuna göre aslında bir ayrıştırma ve bunun üzerinden bir politika yapma var. Sen o makbul sayılan değerlerin üzerinden, çocuk üzerinden aile üzerinden, ne giydiğin üzerinden, nasıl yaşadığın üzerinden sürekli ayrıştırılıyorsun aslında. Ya da şiddete maruz kaldığında da ulaşabildiğin desteklerde bir sürü ayrımcılıkla başa çıkmak zorunda kalıyor kadın. **(Kurum 15)**

Bazı kurumlar makbul kadın tanımı dışında kalan kadınların özellikle yalnız yaşayanlar olduğunu söylüyor. Yani var olan politikalara göre bir kadın ailesiz ise bu kendisinin norm dışı özelliklerinden dolayı makbul olmadığını gösterdiğini söylüyorlar.

Sosyal politikaların dışladıklarının kim olduğu kurumların çoğuna göre belli iken makbul kadın ya da makbul ailenin kim olduğunun belli olmadığı, makbul olmayanların da istismarcı olarak görüldüğü söylenenler arasında.

Gerçek mağdur kategorisi var aslında ve kim o gerçek mağdur bilmiyoruz. Çünkü böyle bir bir yandan da hayali bir kitle var, hani kadınlar var. Hep orada bir ideal, ulaşılması gereken aile, kadınlık, çocuk olma bilmem ne şeyi var, sen ona ulaşmaya çalışmalısın. Onun dışında kalıyorsan zaten, tek kadın olabilirsin, lezbiyen bir kadın olabilirsin, trans bir kadın olabilirsin, yani bütün o heteronormatif... göçmen kadın olabilirsin, hani bir sürü şey olabilir onun içerisinde, zaten onlardan biriysen bütün o tanımların dışına çıkıyorsun, orada da herhangi bir destek almadığın zaman o muğlak, sürekli bir şeylerden yararlanmaya çalışan, aslında gerçek mağdur olmayan ama bir çeşit, gerçek mağdurların haklarından, ulaşması gereken desteklerden yararlanmaya çalışan kişi konumuna düşüyorsun. **(Kurum 15)**

Kurumların çoğuna göre iktidar soruna sosyal politika yerine sosyal yardım perspektifi ile yaklaşıyor.

Yani gerç ek, b ut nc l bir sosyal politikayla değil de yani benim gözlemim daha çok sosyal yardımla faydalanıyorlar. Ve hala Türkiye'de birçok aile sosyal yardıma muhtaç edilerek destekleniyor. Daha bütüncül bir sosyal politikayla desteklenmiyor. **(Kurum 1)**

Ama Türkiye'de zaten bütün sosyal politikalar, ağırlıklı olarak, çok uzun zamandır, sosyal yardımdan, ne kadar da çok sosyal yardım dağıttıkla  v nmekten geçiyor ve bunun da aslında hepsi aile odaklı. **(Kurum 15)**

Kurumlar sosyal yardım perspektifi ile yaklaşmanın çeşitli olumsuz yönlerini ifade ediyorlar. Bu yardımların ne olduğunu, hangi kamu kurumu tarafından sağlandığını öğrenmenin zor olduğunu söylüyorlar. Tüm bunların peşinde koşmak yani bunların hepsi birer y k ve bunların hepsiyle uğraşmak zorundasın... Devletin bu konuda hiçbir kolaylaştırıcı hamle attığını düşünmüyorum sosyal politika açısından. Ve gitgide daralttığını düşünüyorum. Ya da şunu yapıyor, sadaka gibi yani. Ben sana işte 600 lira vereyim sen çocuğunu evde bak ama kreş a mayayım. Hiç kurumsal- yapısal bir değişiklik yok. Sürdürülebilirlik yok. Sürekli gaz alma şeyleri yani. Veriyorsa da yardım ediyor, sorunu  ozm yor yani. **(Kurum 16)**

Yani şöyle kadınlar kamusal alanda çok yoklar ve o noktada kamu kurumlarını çok tanımıyorlar. Hani kimden nerden hangi hizmeti alabileceklerini bilmiyorlar. **(Kurum 13)**

Öte yandan bir kurum sosyal politikaların artık çok eşliliği tanıdığının altını çiziyor ve çocuklar açısından olumlu yönlerine işaret ediyor.

Çok eşlilik hala devam eden bir süreç ama mesela çocuklar artık her iki eşten ya da daha fazla eşten artık kayıt altın alınıyor eskiden kayıtsız da pek çok  ocuk vardı. Ama bu eşler mesela eğer resmi nikahı yoksa bir şekilde çocuğun kimin adına, üzerine kaydedileceği ya da çalışan adamın sigortasından kimin yararlanacağı, dolayısıyla

diğer eşin hak kaybı ve benzeri noktalarda sahada farkındalığın giderek arttığı gibi gözlemlerimiz var. **(Kurum 13)**

Görüştüğümüz kurumlara göre yardım perspektifi yasal bir gereklilik getirmiyor ve uygulamada ciddi ayrımcılık ve keyfiliğe yol açıyor. Bu keyfiyetin farklı grupların dezavantajlarını görmediğini söylüyorlar. Yalnız yaşamak, boşanmış olmak, resmi nikah olmaması gibi durumlar sosyal yardım almayı zorlaştırıyor.

O yüzden hani o kadar bölünmüş durumdaki geleneksel aile dışında herhangi bir şeyi tanımayan bir kurum var karşınızda.... Ben şöyle söyleyeyim sana bence yalnız yaşıyorsa, 18'i geçtiyse zaten bu herhangi bir aile ve sosyal politika hizmetinden -engelli değilse, birey engel raporu yoksa- mümkün değil. Zaten böyle bir şey yok. **(Kurum 12)**

Sosyal politikaların ne kadar ataerkil yönetildiğinin, pratiklerin ne kadar onlara dair olduğunun göstergesi çok zıt işte o dayatılan aile normları içerisinde değilsen bazı şeylerden yararlanamazsınız. Bazı haklarınız elinizden alınabilir. Karakoldaki polislin keyfi uygulaması, adliyedeki savcının keyfi uygulaması. Aslında haklarınız vardır ama bununla karşı karşıyasınızdır. **(Kurum 18)**

Mahallelerde ya da kadınlarla yüzyüze çalışma yapan kurumlar sosyal yardım uygulamalarının keyfiliği hakkında detaylı bilgi veriyorlar.

Şu araya bir şey eklersem de boşanıp beraber yaşayanların yanı sıra evli ama aslında ayrılmışlar, resmi nikahı var o yüzden de desteklere erişemeyen kadınlar bu arada, yani eşyle resmi nikahı duruyor hala. Bir sürü sebep var o resmi nikahın hala duruyor olmasıyla alakalı ama mesela o sigortalı çalıştığı için kendisi bir şey alamıyor falan ya da işte çocukları da bir şeye başvuramıyor bir de böyle bir şey var. **(Kurum 3)**

Bir kaç tane şöyle örnekler aklıma geliyor, bu duvara tosladığımız;

evine dönmüş kadın, kök ailesine yani, beş kuruş parası yok ve sosyal yardıma başvuruyor, artık o ailesinin evinde olduğu ve belki işte atıyorum, babasının emekli maaşı olduğu için sosyal yardım alamıyor örneğin. Şimdi bunlar hep böyle devletin o kadınlarla kurduğu, yani kadını aileden ayrı bir birey olarak düşünmediğinin, zaten hani konuştuğumuz somut örnek gibi. **(Kurum 14)**

Kendini Müslüman ya da muhafazakâr olarak tanımlayan kurum ve kişilerin sosyal politikalara bakışı diğer kurumlarınkinden başka konularda olmadığı kadar farklılık gösteriyor. Bu yüzden bu görüşleri ayrı ele alıyoruz. Bu görüşler yardım perspektifini sorgulamayıp devletin yardımlarını yeterli olmasa da iyi bir çaba olarak görüyorlar.

Devlet gerçekten sosyal anlamda, sosyal hizmet anlamında çok gelişmiş diye düşünüyorum bizim ülkemizde hem destek anlamında hem de ekonomik anlamda ama... Hem bir de seçim öncesi epey de bir kesenin ağzı açılmış durumda. **(Kurum 8)**

Bu kurumların önemli bir bölümü bakım işinin aslen aileye ait olduğunu varsayıyor, dolayısı ile devlet müdahalesinin önemli bir iyi niyet göstergesi olduğunu söylüyorlar.

Yani, ekonomik anlamda bakanlık gerçekten çok büyük destek. Engellisi olan ailelere destek, yoksulluk çeken ailelere destek, yaşlıya destek. Eskiden yaşlılara bakım büyük bir yükken şimdi para alıyor diye yoksul aileler yaşlısına severek bakıyorlar yani. Ya devlet gerçekten birçok, ailenin üzerindeki sorumluluğunun birçoğunu almış durumda devlet. **(Kurum 8)**

Sosyal politikalar konusunda var olan kısıtlamaların anlaşılabilir olduğunu ve hatta sanıldığı gibi dışlanmalar olmadığını, ancak emin olmadıklarını da belirtiyorlar.

Şartları el veriyorsa devlet yardımcı oluyor. İşte gelir düzeyi düşükse, engellilik varsa, şehitlik gazilik vs. varsa... Onu biz de aşamıyoruz.

Durup dururken devlet sana yardım etmiyor açıkçası. **(Kurum 2)**

O konuda bilmiyorum ama mesela tek başınaysa yeşil kart meselesi hala var. Sağlıktan yararlanabiliyor tek de olsan yalnız da olsan. Tek kişi sadece yardım anlamında bilmiyorum, hiç denk gelmedi bana. Yani ailelere destek veriyor ama bireyleri de mağdur etmiyordur diye düşünüyorum. Örneğim yok yani bu konuda. **(Kurum 8)**

Bu kurumlar bazı durumlarda devlet desteğinin kötüye kullanıldığını, bu noktalarda düzenlemeler getirilmesi gerektiğini belirtiyor:

Çok az engel oranıyla gösterip bir ailede üç kişi engellilik maaşı alabiliyor. Onları da durdurursunuz. O konuda denetim olmak zorunda eşit dağılım olması için. **(Kurum 2)**

Muhafazakar kurumların bir diğer ortaklığı da olandan ziyade olması gereken üzerine konuşmalarıydı.

Aile tipleri değişmektedir, dolayısıyla aileyi yalnızca çekirdek aileden ibaret almamak gerekir. Boşanmış tek ebeveynli aileler, geniş aileler, kırdan yaşayan aileler, yaşlanan aileler veya tek başına yaşayan insanlar da toplumun bir bölümünü oluştururlar, devletin bu insanlar için de farklı dinamik politikalar uygulaması gerekmektedir. **(Kurum 9)**

Yani sosyal politikalar insanın gelişimine ve faydasına yönelik olmalı. Hani bir karşılık beklenmemeli... Sağlıklı karar veren, zihinsel ve bedensel gelişimine katkı sunabilen politikalar üzerinden olmalı. Başka hiçbir amacı olmamalı diye düşünüyorum. **(Kurum 5)**

4.6 Değişim

Görüşüğümüz kurumların hepsi yaşadıkları çevreden başlayarak aileye ve kadınlara dair her şeyin değişmekte olduğunu altını çiziyorlar. Dünyadaki değişimlerin Türkiye'yi etkileme biçimleri, ailenin içinde kadının nasıl değiştiği, bu değişimin aileyi nasıl etkilediği gibi konuları tartışıyorlar ve bütün bu değişikliklerin siyasetteki izdüşümünü anlamaya çalışıyorlar. Kısaca değişim tüm kurumların gündeminde var. Ancak bazı kurumlar bu değişimin olumsuz bir yöne gittiğini söylerken, başka kurumlar değişimin olumlu yönlerinin altını çiziyorlar. Birçok kurum da değişimin kadınların direnmeleri ya da mücadele etmeleri için alan açtığını düşünüyor.

Dünyada aileci politikaların ve kadın haklarına saldırının arttığını söyleyen kurumlar daha çok cinsellik odaklı çalışan kurumlar ve siyaset odaklı çalışan kurumlar. Kurumların çoğu aile ve kadınları etkileyen ikinci büyük değişiklik olarak hem dünyada hem de Türkiye'de neoliberal politikaları kast ederek yoksulluğun artmasına işaret ediyorlar.

Yani bütün dünya genelinde toplumsal cinsiyet bağlamında böyle bir kadın haklarına, LGBTİ+ haklarına bir saldırı var. Ve kutsallaştırılan bir aile.. Bir [lgbt+ karşıtı] saha hareketinin yükselmesi gibi bir şeyler söz konusu. **(Kurum 11)**

Yani ayrıştırma çok fazla Türkiye'de şu anda. Bir de mültecilerdi, şuydu buydu... Ekonominin kötüleşmesiyle bu daha da pompalanıyor, zaten hani dünyada faşizm daha yükselmekte. **(Kurum 10)**

Dünyadaki bu değişimi tüm kurumlar gündeme getirirken, yaklaşımlarda farklılıklar görülüyor. Aile odaklı çalışan kurumların bir kısmı bu değişimi teknoloji gibi müdahale edilemez faktörlere bağlarken, diğer kurumlar siyasetin etkisini ön planda tutuyorlar.

Çok hızlı bir gelişim var dünyada, sadece Türkiye bazında değil. Global anlamda söyleyeyim, pandemiyle birlikte bu değişim çok hızlandı. Hem çocuk yetiştirme noktasında hem aile içi ilişkiler

noktasında hem teknoloji noktasında elle tutulamaz, müdahale edilemez bir değişim var. **(Kurum 2)**

Ve şeyi de görmek, hem bir yandan güzel hem korkutucu, bütün dünyada şu anda aslında, hani siz dediniz ya ailede değişiklik oluyor mu Türkiye’de? şu anda faşizm ve sağ şey yükselmekte maalesef. Yani özellikle bu Ukrayna Rusya savaşı, ekonominin birçok ülkede kötüleşmesi... **(Kurum 10)**

Dünyadaki bu siyasi sağa kaymanın Türkiye’de de yansımaları olduğu neredeyse tüm kurumlar tarafından dile getiriliyor. Bu değişimin çok hızlı olduğu ve her zaman da gelişmeci ideolojinin öngördüğü gibi ileriye doğru gitmediği de söyleniyor. Dünyada ve Türkiye’deki değişimi ilerleme olarak tarif eden kurumlar dışında bu kurumlar Türkiye’deki değişimi yoksullaşmaya ve aileci politikalara bağlıyorlar.

Türkiye çok ciddi bir gelir adaletsizliğine doğru gidiyor. Ve bu Türkiye’nin çok ciddi bir kentsel yoksulluk problemi olacak. Türkiye’nin çok ciddi bir, var aslında, yok da olacak değil, bu daha da katlanacak. **(Kurum 1)**

Artık yani gelinen noktada galiba o değişim dediğimiz şeyin böyle hep ileriye giden bir süreç olmadığını gördük. Sizin yaşınız gerçi görmemiş henüz görmemiş olabilirsiniz ama bir kez kazanım dediğiniz şey oluştuktan sonra o hep ileriye gidecek diye bir şey yok **(Kurum 13)**

Hem de aslında giderek artan bir kadın ve LGBTİ düşmanlığı görüyoruz hani hükümet politikaları açısından... işte boşanmayı önlemek, aileyi güçlendirmek işte o aileden kadını boşanamaz hale, boşanamayacak bir şeye sokmak, özellikle ekonomik krizle bilmem neyle zaten her şey zorlaştı. **(Kurum 15)**

Bu kurum aileci politikaları tarif ederken iktidarın kadına bakışındaki değişikliği göstermek için Kadın Bakanlığının adının değişmesini, nafa-

ka konusun da yapılması gereken değişiklikleri, TCK100 (çocuk düşürme suçu) ve TCK 103 (cinsel istismar suçu) sayılı kanunlarda yapılmak istenen değişiklikleri ve İstanbul Sözleşmesinden çıkılması gibi politikaları sıralıyorlar.

İktidarın aileci ve dışlayıcı politikalarının aşırı muhafazakarlığa hatta zorbalığa doğru bir gidişe neden olduğunu, şiddetin bu yüzden arttığını söyleyen kurumlar var. Bunlar da daha çok cinsellik ve siyaset odaklı çalışan kurumlar. İktidarın yaygınlaştırmaya çalıştığı bir aile tipinin bulunduğunu “makbul aile” sözüyle anlatmaya çalışan bu kurumlar bu politikalar sonucu ailenin mufazakârlaştığını anlatıyorlar.

Şu an mesela dönen tartışmalar bile seçime doğru giden bir süreçteyiz, muhalefette duran aslında, altılı masa dediğimiz de aynı şekilde, iktidarda duran da aynı şekilde bir yandan kadınların özgürce yaşamına ilişkin şey, bir yandan başörtüsünü şey malzemesi haline getirmiş durumdalar. Tekrar gündeme aldılar. LGBTİ+ düşmanlığını tekrar yeniden yükselterek hatta bunun anayasadaki maddelerini değiştirmeye kadar getirdiler. Yani aile yapısının değişimi daha, aslında belki de birazcık daha muhafazakarlaşan bir yere doğru evriliyor. Hiç yok değildi ama daha yoğun biçimde oradan da kutsanan bir yerde duruyor diyebiliriz. **(Kurum 17)**

Aile ve kadın odaklı kurumlar ise değişime daha iyimser bir perspektiften yaklaşmaya çalışıyorlar. Toplumsal cinsiyet rollerinin değiştirdiğinden, gençlerin daha eşitlikçi olabileceğinden söz ediyorlar.

Tabi geleneksel bir takım şeylerin büyük bir hızla değişmesini bekleyemeyiz. Onlar da biraz yavaş yavaş değişecek. Bazı şeyler iki ileri bir geri gideceğiz yani. Ama aile değiştirdi. Yeni kurulan aileler daha eşitlikçi aileler olacağını düşünüyorum, en azından kentlerde, en azından kadınların. Çalışan kadın ya da ne bileyim babanın çocuğu gezdirmesi ya da altını alması, ah ne güzel alkışlanacak bir şey değil de işte ailede yapılması gereken işlerden biri olarak algılanmaya başlandı.... Bunu işte dil de değişmeye başladı

reklamda ama tabi yeterli mi?

Değil. Çünkü durduran bir karşı dalga ve mekanizmalar da var şu anda. **(Kurum 7)**

Konuştığımız kurumların çoğu gençlerden umutluydu ve onların ileride birçok şeyi daha da iyiye götüreceklerine inanıyordu.

Kendilerini muhafazakâr olarak tanımlayan aile ve kadın odaklı çalışan kurumlar değişimin ve ilerlemenin kaçınılmaz olduğunu vurgularken ailenin bu değişimden etkileneceğini ama bu değişimin aileyi olumsuz etkilememesi için çalışmaları gerektiğini söylüyorlar.

Yani toplumsal değişimde aileyi korumak, ama islami bakış açısıyla korumaya çalışmaktı bizim buradaki işimiz... Ama kabullenerek başlayacak her şey. Mesela şeyde ben çok direndim dernekte. Geniş ailelikte direnmeyin. Dininiz ve geleneğiniz size bunu emrediyor olabilir, ne bileyim fantezileriniz size bunu emrediyor olabilir ama yok hocam diyorum böyle bir şey. Kabul et, olanı eline al ve bunun üzerine politikayı üret. **(Kurum 2)**

Değişiyor tabi her şey değişiyor yani ama ben olumluya doğru değiştiğini düşünüyorum. Yani çok tartışmaları görüyorum, gençleri görüyorum ve zaten sünnetullaha da aykırı bu ya, hep ileriye gitmiştir insanoglu. Yani gerilemiş midir?... İnşallah bundan sonra da daha sağlıklı toplum modellerine doğru gidiyoruz ama tabi bunun için çalışmak gerekiyor yani bunu oluruna da bırakmamak gerekiyor. **(Kurum 8)**

Değişimi toplumsal bir kural olarak kaçınılmaz gören muhafazakâr kurumlar devletin politikalarının etkisini görmek yerine hem erkeklerin hem de iktidarın değişimi kontrol edemediğini ileri sürüyorlar.

Yani kadının özgürleşmek istediğine, çalışmak istediğine ve kadının artık kimseye ne çocuklarına ne kocasına ne de kocasının ailesine yetemediğini anlayan bir toplum yok. Bundan dolayı da

bu değişimi görmediği için erkil zihniyet, yani yasaları çıkaran ve bu politikaları üreten zihniyet görmediği için yavaş kalıyor. Belki bir on yıl sonra bizim istediğimiz sisteme gelir ve tartışılmaya başlanır ama şu anda buna ayak uyduramayan bir Türkiye görüyorum ben. **(Kurum 2)**

Kadın ve aile odaklı çalışan kurumlar çoğunlukla toplumsal değişimlerin geleneksel geniş aile yapısını dönüştürdüğünü ve çekirdek ailenin yaygınlaştığını söylediler. Kadınların alışma hayatına katılımının artması, nüfusun kentlerde yoğunlaşması gibi unsurların ailelerde ocuk sayısının azalması, daha küçük evlerde yaşamak gibi etkiler ortaya çıkardığını ifade ettiler.

Toplum çok hızlı bir şekilde g  de alıyor, yani karışık bir toplum var artık geleneksel aileyi kabul edecek bir durumda değil. Bunu da kabul ediyorsunuz, çevresel etkileri, g leri, ekonomik durumları kabul ettiğinizde bizim elimizde çekirdek aileyi korumaktan başka bir çaremiz yok. Geleneksel aileye bundan sonra dönüşün yok. Aslında biz istiyoruz ki geleneksel aileye keşke d n lse, herkes bir arada yaşasa, büyük evler olsa... **(Kurum 2)**

Bu kurumun da belirttiği gibi çekirdek ailelerin artması kaçınılmaz olarak görülse de eski geniş aileye nostaljik bir tutumla yaklaşanlar olduğunu da görüyoruz. Çekirdek ailelerin artması bir yandan olumlu karşılanıyor. Bunun bir nedeni görüştüğümüz kadın gruplarında da söylendiği gibi kayınvalide gibi kadın üzerinde baskı unsuru olabilecek kişilerden uzak olmak, diğer bir nedeni ise geniş aile apartmanlarında yaşanabilecek tacizlerin engellenmesi olarak ortaya çıkıyor.

Burada bile şey, bir apartman yapılıyor, yine aile oturuyor onun içerisinde. Ki burası İstanbul'a çok yakın; Kocaeli. Yani dolayısıyla umarım öyle olur. Ama yine de tabi, şimdi en azından evlenen gelinler anneleriyle oturmak istemiyorlar yani. Bunu çok bir şeyle söyleyebiliyorlar hani, istemedikleri zaman. **(Kurum 10)**

Mesela bu aile apartmanları sıkıntılı. Hani olumlu bir şeymiş gibi görünüyor ama hem kadının birey olması açısından çok sıkıntılı hem de çocuklar açısından çok sıkıntılı ortamlar. Neler duyuyoruz yani... Çünkü çocuklar tacize daha sık uğruyorlar aile apartmanlarında. **(Kurum 8)**

Birçok kurum bu değişim sonucunda farklı aile tiplerinin ortaya çıktığını gözlemlediklerini söylüyor. Bazı kurumlar da bu değişiklikleri hayat döngüsü sonucu, yaşadıkları yer ya da zorunluluk sonucu oluşan tek kişilik haneler gibi bir mantıkla sınıflıyor.

Aile tipleri değişmektedir, dolayısıyla aileyi yalnızca çekirdek aileden ibaret almamak gerekir. Boşanmış tek ebeveynli aileler, geniş aileler, kırdı yaşayan aileler, yaşlanan aileler veya tek başına yaşayan insanlar da toplumun bir bölümünü oluştururlar, devletin bu insanlar için de farklı dinamik politikalar uygulaması gerekmektedir. **(Kurum 9)**

Aile odaklı başka kurumlar ise farklı aile tiplerinin ortaya çıkışını aile içinde daha sık görülmeye başlanan terapötik müdahalelere bağlıyor:

Hani biraz daha değişik aile türlerinin ortaya çıktığını, tek başına, tek ebeveynli bir şekilde çocuk evlat etme, işte daha hani boşanmış çiftlerin çocukları, dedelerimizin jenerasyonuna göre daha fazladır. Ama hani onun dışında çok çok fazla bir gözlemim yok. Yani biraz da herhalde bu yeni pedagojik şeylerle birlikte çocuklara daha en azından belli çevrelerde en azından biraz daha çok söz hakkı verilmeye çalışıldığını veya biraz daha çocuk odaklı bir aile yaşamı olduğu gözlemim olabilir. **(Kurum 4)**

Aile odaklı bir başka kurum ise çocukların ailenin merkezine konmasını "çocuk-erkil" aile diyerek eleştiriyor: Yani çocuk reddedilmeyi yaşamamış ailesi tarafından. Düşmeden daha eli dizine konmuş çocuğun. Bunlar ileride aile kuracaklar. Yaşlandığında ebeveynlerine bakacaklar. Toplumsal

problemlerle başa çıkmaya çalışacaklar. Bunlar kaosu kendileri artık ama bu çocuklar. Ebeveynlere de biz bu şekilde eğitim vermeye, başa çıkma becerilerini geliştiren çocuklar yetiştirelim gibi bir stratejimiz vardı bizim. Buna göre yapıyoruz ve şu anda prens ve prenseslerin yirmi yıl sonra yetiştiği düzende yaşayacağız. Bu bir problem. Aileyi değiştiren en önemli şey çocuk-erkek aileler diyelim. **(Kurum 2)**

Bazı kurumlar aile yapısındaki bu değişim ve çeşitlenmenin tam olarak kabullenilmediğini ve muhafazakar bir tepkiye yol açtığını söyledi. Ancak muhafazakar aile tipleri sadece bir tepki olarak değil, aynı zamanda toplumun geleneksel yapısının devam etmesiyle de açıklanıyor.

Yani ben çok görmüyorum yani ben mesela ben bir köydeyim her cuma, cumartesi düğün günüdür, herkes evlenmek ve üremek üzerine bir alışkanlık var yani. Ben hiç düğüne gitmiyorum epeydir. Kendi çevremi düşündüm ben herhalde iki yılda bir kere düğüne gittim. Ama her yazın perşembe, cuma, cumartesi, pazar düğün var. Dolayısıyla aile kurmak çok önemli hala. O yüzden ben açıkçası farklı bir şey görmüyorum şu anda aile yapısında. **(Kurum 10)**

Hatta bir kurum toplumun “özünde” muhafazakâr bir aile yapısı olduğunun da altını çiziyor:

Hani bunu böyle farklı formatları olabilir bu, hani farklı format dediğim ama aslında aynı aile modeli. Yani aynı ailenin bir tık daha tırnak içinde modern görünümlü halinin devam ettiği bir var. Çünkü şey olarak değişen bir şey yok, hiç bir sosyal politika yok, hiç bir şey yok yani, gene ona muhtaçsın. O yüzden o açıdan değişen bir şey yok. Yani daha kötüye giden bir şey var, seni daha çok oraya mahkum eden bir şey var. Bir de arada pandemi de oldu. İyice insanların ailelerine dönmesi, yani zorunda kaldığı bir hal oldu. O da iyice katalize etti bence olayı. **(Kurum 16)**

Kurumların neredeyse hepsi değişmeyenlerin ya da değişmekte zorla-

nanların erkekler olduğu konusunda hemfikir.

Ya aslında hocam kadın değişti, adam yerinde duruyor. Yani kadının değişmesini kabullenmeyen de bir erkek figürü var... Ama erkek, muhafazakar ve erkek noktasında çok değişmiyor hocam. Erkek bu toplumda bir şekilde muhafaza ediyor erkekliğini. Bunun dindarlıkla alakası olmadığını görüyorsun. **(Kurum 2)**

Kadınlar daha olumlu işlerle uğraşıyorlar ama entelektüel anlamda, fikri anlamda, beklentiler anlamında erkekler geri kaldılar açıkçası. **(Kurum 8)**

Bütün kurumlar ama özellikle kadın odaklı çalışanlar ailenin değil, kadınların değiştiğini, ya da kadınların değişmesinin aileyi de değiştirdiğinin altını çiziyorlar.

Aile yapımızda da olumlu değişiklikler oluyor. Eskisi kadar mesela, şiddet olaylarından örnek verecek olursak, kol kırılıyor yen içinde kalıyor mu? Kalmıyor yani. Yani kadınlar değişiyor, erkekler de bence değişiyor. Kadınlar çok hızlı değişiyor, erkeklerin de değişimini zorluyorlar bence. **(Kurum 8)**

Hedef kitemizde şu an bizim gözlemlediğimiz kadarıyla olumlu bir değişim var. Ama aslında bu olumlu değişim o toplumun içindeki aile bireyinin, bizim hedef kitemizin içindeki aile bireyinin, o erkeğin gücü elinde bulunduran kişinin çabası ile oluşturulan bir şey değil. Genelde mücadeleciler olan kadının dayattığı bir şey yani. Ben bunu kabul etmiyorum ve biz değişeceğiz, siz beni kabul etmek zorundasınız, eğer siz beni kabul etmezseniz ben ailenizin içinden çıkacağım. Genelde bu dayatmalar sonunda o aile olumlu yöne evriliyor, olumlu yöne değişiyor bizim hedef kitemizde. **(Kurum 18)**

Kadın kurumları değişimden söz ederken kadınların eskisi gibi şiddete baş eğmediklerini anlatıyorlar.

Hani ailede bilmem ne olmamalı falan gibi biraz daha “şiddet ailede kalır”ın ben kırıldığını düşünüyorum. Herkes için kırılmamış olabilir ama genel olarak biraz daha insanların bir soru işareti olduğunu ya da “ailenin işi biz karışmayalım”dan çıkıp, polisi aradı, birkaç insan daha polisi arıyordur falan gibi hani biraz daha ailenin işidir biz karışmayalım mesafesinin azaldığını düşünüyorum ben şiddet açısından ama sadece. **(Kurum 16)**

Ya da “ben yaşadım çocuğum yaşamasın” noktasından hareketle yaşanan zorbalıklara karşı direndikleri de belirtiliyor.

Aşırı muhafazakârlık ve zorbalığın içine doğmuş ama ben yaşadığımı yaşatmayacağım gibi bir anlayış var. O yüzden o aile içinde gerçekten neler döndüğünü bilmiyorum ben. Yani zorbalıklarının cinayete götürecektik kadar vahşileştiklerini biliyoruz ailelerin çocuklarına karşı. Ama sanki bir o kadar da korumaya çalışan alan da var mı, yok mu diye bir takım böyle olumlu anlamda sorguladığım şeyler de olmuyor değil. Hani benim yaşadığım hayatı yaşamasın gibi. **(Kurum 11)**

Ancak artan şiddetin kabul edilemez olduğu söylemleri şiddet uyguladığının inkârına yol açabiliyor.

Artık kimse eşine şiddet uyguladığını bile kabul etmiyor. Mesela İbrahim Tatlıses bile o kadar basına yansıyan fotoğrafları, bilmem neleri var, şimdi diyor ki “Kadına şiddet yapılamaz.” O aşamaya geldi. Arkadan oluyor mu bazı şeyler? Olabiliyor. Bu da çok büyük bir göster-, iyi bir gelişim yani. Hani hiçbir erkek çıkıp açıkça “Ben karımı dövüyorum, şiddetuyguluyorum.” diyemiyor. Çok iyi bir gelişim bence, arkadan bir şeyler olsa bile. **(Kurum 5)**

Bazı kurumlar kadınların var olan toplumsal cinsiyet rollerini kabul etmemelerinin nedenini baskılara isyan, sivil toplum kampanyalarına katılım ve kadın sivil toplum örgütlerinin verdiği eğitimlerle açıklıyorlar.

Bu da kadınlar için evet yalnız olmadıklarını hissettikleri anda

ve oradaki mücadeleye katıldıkları anda aslında çok başka bir şeye evrilebiliyor. **(Kurum 17)**

Ama bir o kadınlar bir kez bu sürece girdiklerinde bir daha evlerine dönmüyorlar. Çoğu dönmüyor yani inanılmaz bir şekilde sonra çalışmaya devam ediyorlar kendilerine bir yol bulup gidiyorlar. Bu bu çok güzel bir şey orda şey tek kişi mi derler ya evet tek kişi çok az insana belki dokunabiliyorsunuz ama dokunabildiğiniz zaman gerçekten o insanın alıp başını yürüdüğünü görüyorsunuz. **(Kurum 13)**

Aynı konuşmacı aileden kadınların çalışmasına karşı çıkanların fikirlerini değiştirmelerini çalışan kızların eve para getirmesine, yani tek kelimeyle “maddiyata” bağlıyor. Ancak alınan eğitimlerin ya da sivil toplum kampanyalarının kadınların gerçek hayatta tam da karşılığı olmayan bir “güçlü kadın” imajına inanmalarına neden olduğu için kadınların çalışmasından kaynaklı değişimi vurgulamanın sorunlu olabileceği de söyleniyor.

[Dışarılardan] duyuyorsunuz kadınlar güçlüler kadınlar her şeyi yapabilirler falan ama kendi o işte eylemsellik alanına gelince işte ama orada da çok anlaşılır gerçekten yani bir sürü onu engelleyen şey var. Ama orada ki kendine inancının daha düşük olduğunu başka kadınlara başka kadınlar kim bilmiyoruz. Onu atfı ile daha böyle inancı şeyi daha yüksekken kendine dair inancı daha sanki böyle düşük ve böyle işte ne bileyim hayata dair ümidi de şeyi de falan da daha böyle düşükmüş gibi geliyor. **(Kurum 3)**

Kadın kurumları ve özellikle siyaset odaklı kurumlar değişimin iktidarın aileci politikalarının aileyi ve kadınları dar bir tanıma sokmaya çalışmasına karşın kadınların ve özellikle feministlerin hep sokaklara çıktığını ve bu değişimlere karşı mücadele ettiklerini anlatıyorlar. Kadınların sadece şiddete değil, yoksulluk gibi başka toplumsal meselelere karşı da en önde mücadele verdiklerini söyleyen kurumlar da var.

Yani ekoloji mücadelesi var bir yandan işte... lokal lokal olsa da işçi mücadeleleri var, gençlik bir şekilde direniyor. Herkesin farklı farklı talepleri olsa da ortaklaşacağımız pek çok nokta bulunuyor, kuşatıldığımız, çevrelendiğimiz o sisteme karşı. Dolayısıyla ama kadınlar buranın en önünde hep. Dünyanın her yerinde bu böyle. **(Kurum 17)**

Kadınlara baskı uygulayan, onları kontrol altına almaya çalışan politikalara karşı koyanların sadece feminist sivil toplumla sınırlı olmadığını, kadınların kendilerinin de baskılara direndiklerini görüşmecilerimiz anlatıyor. Yani ben değişimin aslında Türkiye'de başladığına inanıyorum. Hem siyasi kafaların değişeceğini, hem de sivil toplum algısının daha güçlü kadın açısından, daha güçlü tamamlanacağını ve kadınların da talepkâr hallerinin artacağına inanıyorum... Eskiden böyle değildi ama şimdi haklarına ulaşıyor ve ben bu sadece bizim çalışmayla değil. **(Kurum 6)**

Bu kadar güçlü aileci politikaların bangır bangır olduğu, bu kadar boşanmayı engellemenin konulduğu politika malzemesi olduğu bir yerde böyle bir sürü kadının boşanıyor olması beni çok mutlu ediyor. **(Kurum 14)**

Kadınlar mesela çok basit bir şekilde artık şiddet yaşamak istemiyorlar, şiddete karşı daha durduğu yer aslında birçok kadını 30 yıl öncekinden geldiğimiz noktada çok daha farklı bir şey, toplumsal olarak orada başka bir şey var yani. O yüzden de ne kadar şey yapsa da o aileci politikaları yapmaya çalışsa da aslında, gerçekten bunu, ihtiyaçları, şeyi, kadınların pozisyonunu, aslında gerçek hayatta nasıl yaşadıklarını görmeden, farketmeden böyle, çeşitli kalıplar üzerinden yapmaya çalıştığı için de aslında hiçbir zaman başarılı da olamıyor onda bir yanıyla. **(Kurum 15)**

4.7 Değerlendirme

Görüşüğümüz kurumlar her ne kadar birbirlerinden ideolojik ve toplumsal perspektif açısından birbirlerinden farklı olsalar da kadınların aile içinde yaşadıkları sorunları çok benzer bir şekilde anlattılar. Aile bağlamında yaşanan değişim ya da sorunlar gibi bazı konularda kurumların anlattıklarının içeriği benzer olsa da değerlendirmelerinde farklılaşabiliyorlardı. Örneğin muhafazâ kurumlar değişimin hep ileriye doğru gittiğini söylerken diğerleri ya kötüye gittiğini ya da bir ileri bir geri şeklinde ilerlediğini anlatıyorlardı. Aynı şekilde içerikte aynı ama değerlendirmede farklı olan bir diğer konu da sosyal politika alanındaydı. Sosyal politikaların iyiye gittiğini muhafazakâr kurumlar dışında hiç bir kurum dile getirmedi.

Muhafazakâr kurumlar, aileyi koruma amacı konusunda diğer kurumlardan ayrışıyor. Kurumların bir kısmı farklı ailelerin de aile olarak kabul edilmelerinden yana olduklarını söylerken başka kurumlar aileyi toplumsal yapının merkezine koymayı red ediyorlardı.

Kurumların aile yaklaşımlarında zaman zaman çelişkilerin, değişikliklerin olduğunu gördük. Kurumların saha çalışmaları yoğunlaştıkça kendi ideolojik perspektifleri dışında bir aile yaklaşımını da tanımaya başlayabiliyorlar. Veya siyasal atmosfer değiştikçe daha önce dikkate almadıkları bazı konular üzerine çalışmaya başlayabiliyorlar. Saha çalışmaları ve siyasal yaklaşımları nedeniyle kurumların çoğu ideal aile modelleri olsa bile ailenin ne olduğunu sordüğümüzde olması gerekeni değil, olanı anlatıyorlardı. Bu bağlamda kurumlar sahada gördükleri ihtiyaçlar doğrultusunda ideolojilerinde direktmeden farklı tutumlar geliştirebiliyor. Buna bağlı olarak da ailelerle ya da kadınlarla çalışırken kendi görüşlerinin dışında stratejik bir yaklaşımla hareket ediyorlar. Yaşadığımız toplumda kadınların aileden başka bir dayanakları olmadığı, sorunun da desteğin de aileden geldiği bilinci ile ve kadınların istekleri doğrultusunda aileye ve kadınlara destek verebiliyorlar.

Kurumlar çalıştıkları alanlarda ve kişilerde yaratmak istedikleri etkiler/değişimler için destek ve işbirliklerine ihtiyaç duyuyorlar. Bu bağlamda görüşüğümüz pek çok kurum sivil toplum alanının kamu kurumları tarafından birlikte karar almak konusunda muhatap ve paydaş olarak görülmemesinden şikayetçiydi. Bu alandaki daralmanın giderek arttığı-

nı düşünüyordular. Yaptıkları çalışmaların kalıcı etkiler yaratabilmesi için kamu kuruluşları ile yapılacak işbirliklerini elzem görüyorlardı. Bununla birlikte yalnızca muhafazakâr kurumlardan kolaylıkla bakanlık gibi kamu kurumlarıyla rahatlıkla işbirlikleri yapabildiklerini dinledik.

Son olarak vurgulamak istediğimiz nokta tüm kurumlar kadınlarla çalışıyor olmaktan, kadınların yeni bir perspektif kazandıklarını görmekten ve kadınların kendilerinin yeni bir şey öğrenmekten duydukları mutluluğu görmekten ne kadar heyecanlandıklarını anlatmalarıydı.

5.SONUÇ

Araştırmamız konuştuğumuz kadınların da kurumların da aile adı verilen bir oluşumun dışında bir yaşamın olamayacağı noktasında birleştiklerini gördük. Her iki kesim de ailenin yaşamı devam ettirmek için olmazsa olmaz olduğunu kabul ediyor. Cövrüştüğümüz kadınlar aileyi toplumsal yaşamın tabii bir parçası olduğunu varsayar bir biçimde normal kabul ediyorlar. Dolayısı ile aileyi tarif etmekte zorlanıyorlar ve gündelik hayattan ya da ilişkilerinden örnekler vererek ancak dile dökabiliyorlar. Kurumlar ise, aileyi bir politika ve söylem üretme alanı olarak görüyorlar, nasıl kurulduğu ve nasıl desteklendiği üzerine söz kuruyorlar. Böylece aileyi toplumun kurucu unsuru olarak gören kurumlar bile aileyi doğal değil yapısal bir nesne olarak ele alıyorlar.

Kurumların bir kısmı aileyi toplumun temel taşı olarak görürken, diğerleri bu şekilde bakmak konusunda mesafeliler. Ailenin bireyin hayatını büyük ölçüde belirlediği, kurumlardan her görüşmeci tarafından kabul edilse bile, kurumların bir çoğu aileye eleştirel yaklaşıyor, hem global hem Türkiye siyaseti ile ilişkisini gündeme getiriyor. Ailenin işleyişinin sosyal politikalarla nasıl değiştiğini, farklı ailelerin nasıl dışlandığını çeşitli şekillerde anlatıyorlar. Her kurum aileyi farklı bir biçimde tanımlasa da toplumsal cinsiyet ilişkilerinin aile içinde düzenlendiğini ve deneyimlendiği konusunda hemfikirler.

Kurumlar aileye yönelik değerlendirmelerinde, aileyi sosyopolitik bir bağlama yerleştirerek siyaset, değişim gibi kavramlara yer veriyorlar. Kadınlarla yapılan odak gruplarda ise kadınlar gündelik hayat deneyimlerinden yola çıkarak ailenin kötü yanlarından söz ediyorlar. Özellikle de eşlerinin ne kadar idare edilmesi gerektiğini, bu idare olmadan ailenin dayanamayacağını sohbetin sonlarına eklemeyen duramıyorlar. Kadınlara göre ailenin iyi işlemesi, kendilerinin verdiği emekle mümkün oluyor.

Araştırma, ailenin toplumumuzda merkezi bir konumda olduğunu, farklı tanım ve yaklaşımlar olsa bile aileyi hesaba katmadan politika yapılamayacağını gösteriyor. Sonuç olarak Türkiye’de aile, kadınlar için hayal edilmesi güzel olsa bile yaşanması zor olan bir arzudur. Aile üzerine çalışan kurumlar için ise bir toplumsal bir olgu ve üzerine politika üretilebilecek bir çalışma alanıdır.

SONSÖZ:

Bu araştırma, farklı profillerdeki kadınların “*aileyi aile yapan nedir?*” sorusuna verdiği cevaplarla başlayarak, aileyi kurmanın yükünün toplumsal cinsiyetle ilişkisini ve aileyi bugün kültürel olarak anladığımız haliyle aile yapan koşulları yeniden görünür kılıyor. Araştırmaya katılan kadınların sesi, kadınların aileyle ilişkisinin esasında şu üç gerilim etrafında dolaştığını söylüyor:

Biyolojik aile ve evlilik yoluyla inşa edilen aile arasındaki gerilim

Eksiğiyle gediğiyle bugün kurulan aile ve gelecekte onarılarak sorunlarından kurtulacak “iyi” aile arasındaki gerilim (ki bu, kadının kendi ailesi için hayal ettiği “iyileşme” serüvenidir)

İdealde kurulan aile ve gerçekte deneyimlenen aile arasındaki gerilim (ki bu, kadının kendi ailesi ile dışarıdaki “daha kötü” aileler arasındaki farka yaptığı vurgudur)

Bu gerilimler, kadınların aileyle kurduğu ilişkiyi ve aileye ilişkin anlattıklarını her zaman bir nebze çelişkiye ve istikrarsızlığa açık hale getiriyor. Diğer yandan, kadınları tüm zorluklarına rağmen aile içinde tutan ve aile fikrine bağlı kılan birincil unsurun, kadınların “kurulu düzen” olarak tarif ettiği, yaşamın “alışageldiğimiz”, eksik gedik olsa da güven veren tanıdık hali olduğunu görüyoruz. Kurulu düzenini bozmak istememek, kadınlar için evliliği sürdürmenin en güçlü gerekçesi olarak öne çıkıyor. Ancak, kadınlar bu “kurulu” düzenin kerametinin kendinden menkul olmadığını, kurulması için gösterdikleri sabrı ve çabayı asla unutmuyor. Elbette, söz konusu “düzen” yalnızca gündelik yaşamın konfor ve alışkanlıklar üzerine kurulmasına değil, aynı zamanda evlilik içinde alışılmış ekonomik ilişkilere de işaret ediyor. Kurulu düzenin kadınlara güven, refah ve konfor sağlamada eksiklikleri olsa da, genellikle aile dışındaki hayatın belirsizliği ve vaat ettiklerinden/etmediklerinden çok daha az kaygı uyandırıyor. Kadınları tüm eksikliklerine rağmen alışılmış bu düzeni bozmaya niyetlendiren en yaygın “aile içi sorun” ise eşler arası iletişim eksikliği. Kadınlar eşlerinden duygusal paylaşım, daha fazla yakınlık ve

gerçek bir iletişim bekliyor. Bu, görece muhafazakar kadınlar tarafından “eşler arası muhabbet” olarak tanımlanıyor. Kadınların evlilikten birincil beklentilerinin duygusal paylaşım, anlaşılma, sohbet edebilme, empati ve yakınlık olduğu 2016 yılında yayınlanan ve “Boşanma Komisyonu Raporu” olarak bildiğimiz araştırmada da tespit edilmişti. Ne olursa olsun, kadınlar “kurulmuş” düzenlerin bazen kadınları mutsuz ettiğini kabul ediyor fakat “kötü” ailenin kendi ailelerinin dışında bir yerde olduğunu veya aile denen kurumun zamanla “kurulduğunu/oturduğunu” düşünmeye, bu nedenle aileye zaman tanımaya çok daha yakınlar.

Araştırmanın bir diğer katmanında ise toplumsal cinsiyet ilişkilerine farklı bakan kadın kurumlarının aileye yaklaşımlarının da nasıl farklılaştığı görünür kılınıyor. Kurumlar nezdinde, şu gerilimlerin belirleyici olduğunu söylemek mümkün:

Ailenin korunması, toplum düzeninin korunması ve kadınların korunması arasındaki gerilim

Toplumsal cinsiyet eşitliği ve farklılıkları esas alan toplumsal cinsiyet “adaleti” arasındaki gerilim

Bir siyasal kurgu olarak aile ve kadınların deneyimlediği aile arasındaki gerilim

Eğitim yoluyla toplumsal dönüşüm, aile kurumunun kendisinin dönüşümü ve aile dışındaki dünyanın imkanlarını genişletmek arasındaki gerilim (ki bu, kamu sorumluluğuna ve sivil toplum faaliyetlerine ilişkin sınırları çiziyor)

Aileyi toplumun temel taşı olarak gören kurumlarda ailenin dağılması ile toplumsal düzenin de tehdit altına girdiğine inanç oldukça yüksek. Görece muhafazakar olup dini referans alan bu kurumlar aile tartışmasını esasında bir *makbul vatandaşlık* tartışmasına sıkıştırıp ailenin bozulması ile toplumun “ifsada” uğrayacağını savunurken, ifsada uğramış toplum ve bozuk düzen tasvirleri oldukça soyut kalıyor. Aile hayatının iyileştirilmesi yoluyla toplumun ıslahı olarak özetleyebileceği-

miz bir amaçla çalışan kurumların faaliyetleri genellikle aile içi eğitim ve farkındalık çalışmalarına boğulmuş durumda. Söz konusu kurumlar da ailelerin en büyük sorunlarından birinin içerideki uyumsuzluk ve iletişim sorunları olduğunu görerek çalışmalarını bu sorunların onarılmasına ve ailenin ideale yaklaşmasına yönlendiriyor. Ailenin korunmasına odaklanan kurumlar daha çok sivil toplumun rolüne odaklanırken, kadınların korunmasını öncelleyen ve aileye daha eleştirel bakan kurumlar devletin sorumluluklarına çok daha fazla atıfta bulunuyor.

Toplumsal cinsiyet eşitliği odaklı politika yapan kurumlar sosyal yardımlardan sosyal bakım hizmetlerine, sağlık hizmetlerinden istihdam pek çok alanda hayata geçecek kamu politikaları ile kadınların aile dışına çıkma gücünün artacağını ve aile dışında erişebilecekleri imkanların genişleteceğini savunuyor. Ancak, devletin sorumluluğu için çizilen sınırlar çok berrak değil, bir nebze bulanık. Aile içerisindeki sorumluluk bölüşümünün ve kadınların omzuna yüklenmiş koca bir aileyi aile yapma yükünün dönüşümü için kamunun yapabilirlikleri üzerinde bir mutabakat bulunmuyor. Diğer yandan, aileyle daha barışçıl bir ilişki kuran kadın kurumlarının ajandasında erkeklerin sorunları da yer alıyor. Kadınları aile içinde şiddetten korumaya veya aileden çıktıktan sonra yoksullukla mücadele edebilmelerine yönelik uygulanan bazı politikalar (6284 Nolu Yasa, nafaka, velayet vb.) erkekleri haksızlığa uğrattığı gerekçesi ile eleştiriliyor. Bu empatinin kaynağı ise adalet nosyonu ile kurulan ilişkiyle açıklanıyor. Son olarak, ideolojik konumlanışı ne olursa olsun, araştırmaya katılan kadın kurumları ailenin de toplumun da değiştiğini kabul ediyor. Toplumun değişimi bir siyasi mühendisliğin sonucu olarak değil doğal ve tarihsel bir akış olarak kabul ediliyor, ailenin ve kadınların da kaçınılmaz olarak toplumsal değişime ayak uydurduğu düşünülüyor. Hatta, değişen ailenin ihtiyaçları ve kadınların yeni toplumsal statüleri ile uyumlu olarak devletin, kamusal alanın ve sosyal politikaların da değiştiği belirtiliyor. Ancak, tüm kurumlar tek bir şeyin değişmediğini söylüyor, o da erkekler.

Hal böyleyken, Havle Kadın Derneği olarak sözümüzü feminist politika yürüten kurumlara ve toplumsal cinsiyet alanında çalışan tüm aktörlere şu hatırlatmaları yaparak sonlandırma ihtiyacı duyuyoruz:

- Kadınlar için politika yaparken kadınların hayatında ailenin kapladığı yeri, kadınların “aileyi aile yapmak” için verdikleri emekle kurduğu ilişkiyi, “kurulu düzen” olarak tanımlanan tutamacın kadınların hayattan beklentilerine dair söylediklerini her zaman masada tutmak gerekiyor.

- Aile hem idealde hem gerçekte sürekli olarak kurulum aşamasında. İdeal aile bir hayalet ve onunla dövmüşmek feminist politika açısından her zaman en verimli yol değil. Kadınların menfaatini esas alarak kadınların gerçekte kurduğu ve içinde yaşadığı aileyi gören, kadınların gerçekliğini de tek bir mağduriyet ve ezilmişlik hikayesine indirgemeyen politikalara daha çok ihtiyacımız var.

- Kadınların menfaati ve gerçekliği olduğu gibi, bir de arzuları var. Kadınların aileyle kurduğu ilişki her zaman bir sömürü ve mecburiyetler evreni yaratmıyor. Kadınlar duygularının karşılık bulabileceği bir yakınlığa ve ilişkilenebilirliğe ihtiyaç duyuyor, bunu arzuluyor. Hayal kırıklıkları yaşasalar da aile denilen o dünyayı kurmak, onarmak ve sürdürmek için sebepleri tükenmedikçe aileyi her gün yeniden kuruyorlar.

- Mevcut refah rejimi ve toplumsal cinsiyet iklimi içerisinde, evet kadınlar için “aile dışında bir hayat var” fakat bu oldukça zor bir hayat. Hatta, bazen aile içerisindeki hayattan bile daha zor. Bir kısım kadın aile kurumunu arzuluyor, bir kısım kadın aile kurumuna ihtiyaç duyuyor, bir kısım kadın ise aile kurumuna mecbur kalıyor. Feminist politikanın önceliği arzulara yön vermek değil, kadınların mecburiyetlerden özgürleşmesi olmalı.

**Ayakları kadınların gerçekliğine,
menfaatine ve arzularına basan,
Ailenin kapladığı yere rağmen
kadınların hayatlarında kendine
yer açabilen,
Duyan ve duyulabilen bir
feminist politika umuduyla.**

Havle Kadın Derneği

